ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی لە کوردستان.. نووسینی : عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

سەرەتای ڕەخنەی ئەدەبی کوردی

مێژووی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتاکانی سەدەی بیستەم و هەوڵەکانی ڕەخنەگرانی کورد لەم بوارەدا بەتایبەت نووسین و هەوڵەکانی شاعیران و نووسەران کە لە دەیەی بیستەکانەوە لە ڕۆژنامەی تێگەیشتنی ڕاستییەوە(١٩١٨ – ١٩١٩) دەست پێدەکات و تا دەگات بە گۆڤار و ڕۆژنامەکانی ئەمڕۆ.. ئەم بزووتنەوەیە لە دەیەی بیستەکانەوە دێتە مەیدان بەڵام بە گشتی کاڵوکرچ و نازانستی بووە. بەڵام لە دەیەی سییەکاندا زیاتر دەردەکەوێت و ڕووپەڕی ڕۆژنامە و گۆڤارەکان بەڕوویدا دەکرێتەوە. گۆڤاری گەلاوێژ (١٩٣٩ – ١٩٤٩) ڕۆڵێکی گرنگی گێراوە لە پەرەدان بەم ژانرەی ئەدەب. زۆربەی نووسینە ڕەخنەییەکان لەسەر ژانری شیعر و ململانێی نێوان شیعری کۆن و نوێ بووە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لەپاڵ قسەکردن لەسەر شیعر؛ نووسەرێکی وەک (ع و نوری عەبدولواحید نووری) ش بە بیروباوەڕە مارکسییە پێشکەوتووخوازەکەیەوە لە نووسینەکانیدا تەئکیدی لەسەر ئەرکی ئەدەب لە چاککردنی بارودۆخی ژیانی کۆمەڵگە دەکرد. (١)عەبدولواحید نوری یان (ع و نوری ١٩٠٤ – ١٩٤٤) ڕەنگە یەکەم ڕەخنەگری ئەدەبی کورد بووبێت کە هەوڵیداوە لە پەیوەندی نێوان کۆمەڵگە و دەقی ئەدەبی بدوێت. لە دەیەی سییەکان ڕەخنەگرانی وەک حامد فەرەج و تۆفیق وەهبی باسیان لە گرنگی ڕەخنەی ئەدەبی کردووە. ڕەخنەی ئەدەبی لەم دەیەیەش وەکو دەیەی بیستەکان نەیتوانیوە بە شێوازێکی زانستییانە بنووسرێت و دوور بێت لە زمانی زبر. دەیەی چلەکان، دەیەی پاشەکشەی ڕەخنەی ئەدەبییە و گۆڤاری گەلاوێژ لاپەڕەکانی بەڕووی ڕەخنەدا دادەخات. لەو دەیەیە جگە لە کتێبی (شیعر و ئەدەبیاتی کوردی) ڕەفیق حیلمی شتێکی وا نابینین کە شایانی باسکردن بێت. بەڵام لە دەیەی پەنجاکان ڕەخنەی ئەدەبی جارێکی بە گوڕ و تینەوە دێتە مەیدان و گۆڤار و ڕۆژنامەکانی ئەو سەردەمە وەکو ڕۆژنامەی ژین(١٩٣٩ – ١٩٦٣) و هیوا (١٩٥٧ – ١٩٦٣) و شەفەق (١٩٥٨ – ١٩٦١) و بڵێسە و هەتاو و پێشکەوتن(١٩٢٠ – ١٩٢٢) ڕۆڵی سەرەکیان گێرا لە برەودان بەم ژانرە ئەدەبییە. لەم دەیەیەدا دەبینین زۆربەی ڕەخنەگران باس لە ئەدەب و ژیان و ئەدەب و کۆمەڵگە

و ئەدەب و خەڵک و ڕۆڵی کۆمەڵایەتی ئەدەب دەکەن، دیارە ئەمەش بە کاریگەری ئەدەبیاتی ڕیالیزمی سۆشیالیستی کە ئەو سەردەمە لە برەودا بوو. نووسەرانی وەک نوری ئەمین مەحمود و مارف خەزنەدار و ئیحسان فوئاد و شێخ مەحەمەدی خاڵ و مارف بەرزنجی و عەلائەدین سەجادی و حوسێن عارف و موحەڕەم محەمەد ئەمین و مەحمود زێوەر و ساجد ئاوارە و ڕەفیق حیلمی و دکتۆر عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ و دکتۆر بەدرخان سندی زۆر زانستیانەتر و بە مەعریفەیەکی فراوانترەوە دەست و پەنجەیان لەگەڵ ئەم ژانرەدا نەرمکردووە. هەرچی دەیەی شەستەکانە سەرباری چالاکییەکانی ڕەخنەگران و نووسین و کتێبەکانیان، دەتوانین بڵێین بەگشتی دەیەی متبوون و سستی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی بوو.
لەگەڵ ئەوەشدا دوو بۆچوون دەربارەی ڕەخنەی ئەدەبی لە دەیەی شەستەکان دەکەونە بەرچاو ؛ یەکێکیان ئەوەیە کە ڕەخنەی ئەدەبی زیاتر مەرکەسیی پێوەیە و ئەویتریان ئەوەیە کە ڕەخنەی ئەدەبیمان هەر نییە. لەگەڵ ئەوەشدا هەم نووسینە ڕەخنەییەکان و هەم کتێبە چاپکراوەکان بەروونی کاریگەری ڕێبازی ڕیالیزمی سۆشیالیستییان بەسەرەوە دیارە. لێرەدا نابێت ڕۆڵی ئەو قوتابییانە لەیاد بکەین کە دەچوونە یەکێتیی سۆڤییەتی جاران بۆ خوێندن و لەگەڕانەوەیان پیادەکردنی ئەو ڕێبازەیان لە نووسینەکانیاندا دەگرتە بەر (٢) هەرچی دەیەی حەفتاکانە بە دەیەی زێڕینی گەشە و بەرەوپێشچوونی ئەدەبی کوردی و ڕەخنەی ئەدەبی کوردی دەژمێردرێت.
بانگەوازی ڕوانگە لە ٢٤-٤-١٩٧٠ و بوونی ڕۆژنامەی هاوکاری؛ ئەمە جگە لە گۆڤاری ڕوانگە (١٩٧٠ – ١٩٧٢) و نووسەری کورد و بڵاوکراوەکانی تر کە هەر هەموو پێکەوە ڕۆڵیان گرنگیان بینی لە هەستانەوەی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی. دیارە لەناو ئەم هەستانەوەیەدا نووسەران و ڕەخنەگرانی دابەش بووبوونە سەر دوو بەرەوە.
بەرەیەکیان پشتیوان و پاڵپشتی ڕوانگە و ترادیسیۆنی ئەدەبیی بوون و بەرەی دووەمیش سەپۆرتی لێکدانەوەی زانستیانە و پێشکەوتووخوازانەیان دەکرد و دەکۆشان لەژێر سێبەری بیروباوەڕی مارکسیزم لێکۆڵینەوە ئەدەبییەکانیان ئەنجام بدەن. ئەوانیش بریتی بوون لە (فوئاد وەرەداغی و فازیلی مەلا مەحموود و ئەحمەد سەید عەلی بەرزنجی و کەمال میراودەلی و فوئاد مەجید میسری و محەمەدی مەلا کەریم) کە زیاتر بە میتۆدی مارکسیستییەوە بەرهەمە ڕەخنەییەکانیان بڵاوکردەتەوە. لێرەدا دەتوانین ئەوە بڵێین کە ئەگەر لە دەیەی چلەکان و پەنجاکان ڕەخنەی ئەدەبی مەرکەکی ڕیالیستی هەبوو و باسی پەیوەندی نێوان دەق و ژیانی دەکرد، ئەوا لە دەیەی حەفتاکان و لەبەرامبەر ئەدەبی ناسیونالیستی کوردیدا کە تەواوی بزووتنەوەی سیاسی کوردی سەپۆرتی دەکرد ڕەخنەیەکی ئەدەبی

جیددی و مارکسیستی هاتە ئاراوە و شکلی گرت و وردە وردە گەشەی بەخۆیدا. (٣) دەیەی حەفتاکان و هەشتاکان لەڕێگەی گۆڤارەکانی وەکو نووسەری کورد و بەیان و ڕۆژی کوردستان و ڕۆشنبیری نوێ و بیری نوێ و پاشکۆی ڕۆژنامەی عێراق و ..تاد، ئەم بزاوتە وردە وردە هەنگاوی هەڵدەهێنایەوە و هەناسەیدەدا، بەڵام ئەم بزاوتە ڕەخنە مارکسیستە ڕادیکاڵەکە بەهۆی هەلومەرجی سیاسی دەیەی هەشتاکان و سەرکوتی سیاسی حیزبی بەعس لە کوردستانی عێراق، تا دەهات کز و کزتر دەبوو.
لە دەیەی هەشتاکان دوو ڕووداو دەنە پێشەوە کە کاریگەریان بەسەر ڕەوتی ئەدەبی کوردییەوە هەبووە. یەکەمیان لە ناوەڕاستی دەیەی هەشتاکان، کانوونی هونەر و ئەدەبیاتی کرێکاری کوردستان لەلایەن نووسەران و ئەدیبانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانەوە دێتە دامەزراندن و گۆڤاری (پێشەنگ) چاپ و بڵاو دەکەنەوە. دووەمیان لە نیوەی دووەمی دەیەی هەشتاکان بە تایبەتیش لە ساڵی ١٩٨٧ حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست لە شاری هەولێر دادەمەزرێت و گۆڤاری (ڕابەر) بڵاودەکەنەوە. ئەم دوو ڕێکخراوە ئەدەبییە مارکسیستییە لەڕووی مێژوویییەوە یەکەمین ڕێکخراوی ئەدەبی مارکسیستین و دووەمیش لەسەر دەستی ئەو دوو ڕێکخراوە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی دوور لە کاریگەری ناسیونالیزم و لیبڕالیزم و ..تاد هاتە مەیدانی تیۆری و پراکتیکەوە و کە تا ئێستاش درێژەیان هەیە.(٤)
بەدرێژایی ئەو مێژووەی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی، دوو بۆچوون و تێڕوانینی چینایەتی جیاواز لەبواری توێژینەوە و ڕەخنەی ئەدەبی کوردی بوونیان هەبووە و قسەی خۆیان کردووە. تێڕوانینی ناسیونالیست لیبڕاڵ و تێڕوانینی مارکسیستی. زۆر قسە دەربارەی بزووتنەوەی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی (مەبەست ڕەخنەی ئەدەبی ناسیونال – لیبڕاڵە) کراوە و توێژینەوەی لەبارەوە ئەنجامدراوە، بەڵام لەسەر بزاوتی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی تا ئەو جێگایەی من ئاگادار بم، هیچ کارێکی بەرچاوی وا نەکراوە. بۆیە من وای دەبینم تا درەنگتر نەکەوتووە، ئەمەی ڕەخنەگرانی مارکسیست دەبێت لەڕێگەی هەوڵەکانمانەوە، هەم قسەی چینایەتی خۆمان بکەین و هەمیش وەڵامگەی کێشە و ئاریشەکانی ئەم سەردەمە بین.

بونیاد و میتۆدەی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی کوردی

لەکۆڵینەوە لە بونیاد و میتۆدی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی نەک هەر گرنگە، بەڵکو پێویستییەکی هەنووکەیییە و فەرامۆشکردن و پشت گوێخستنی زیان بە ئەدەبی پێشکەوتووخوازی و مارکسیستی دەگەیەنێت و خزمەت بە ئەدەبی بۆرژوازی دەکات. گەرچی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی لە سێ دەیەی ڕابردوو لەنێو بزووتنەوەی ئەدەبی کوردیدا نەیتوانیوە

ئامادەییەکی بەرچاوی هەبێت، بەڵام بەیەکجاریش ون نەبووە و تا بۆی لوا بێت قسەی خۆی کردووە و گۆڕەپانی ڕەخنەی کوردی چۆڵ نەکردووە.

ڕەخنەگرانی مارکسیستی جیهانیی هەر لە (جۆرجی بلیخانۆف و بیلینسکییەوە بگرە تا دەگاتە جۆرج لۆکاش و هەربەت مارکوزە و ئەنتۆنی گرامشی و برتۆڵد برێشت و فریدریک جەیمسن و تێری ئێنگڵتن) ڕۆڵی بەرچاویان هەبووە و هەیە لە ناسینی ئاستەنگەکان و لێکدانەوە و شرۆڤەی دۆخی بزووتنەوەی ڕەخنەی ئەدەبی و وەڵامدانەوەی کێشەکان.

لە کوردستانیشدا ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی؛ هەمیشە خاوەن قەڵەم و نووسەری خۆی بووە و گەلێ نووسەری جیددی وەک (عەبدولواحید نوری و فازیلی مەلا مەحموود و ئەحمەد سەعید عەلی بەرزنجی و کەمال میراودەلی فوئاد قەرەداغی و فوئاد مەجید میسری و حەمەسەعید حەسەن و یوسف ئەحمەد دەرگەڵەیی محەمەدی مەلا کەریم و جەمال کۆشش و عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ) و سلێمانی قاسمیانی و سەعیدی ئەمانی و ..تاد)کەم تا زۆر بە نووسینەکانیان هەوڵیان داوە ئەو لایەنەی ژانری ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی گۆشە پێبدەن و هەناسە بدات. سەرباری هەر ئاستەنگ و ڕێگرییەکیش کە هاتێتە ڕێیان. چونکە پێمان خۆش بێت یان نا؛ ئەدەبی بۆرژوا ناسیونالیستی کوردی هەروا بە ئاسانی بوار بە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی نادات لە مینبەرەکانیانەوە(گۆڤار و ڕۆژنامە و ڕادیۆ و تەلەفیزیۆن) چالاکییەکانیان نمایش بکەن و دەقەکانیان بڵاو بکەنەوە. ئەدەبی ناسیونال – لیبڕاڵی کوردیی کە ئەدەبی باڵا دەستی بزووتنەوەی ئەدەبی کوردییە لە کوردستان، لە سەپۆرتێکی مادیی و مەعنەوی دەسەڵاتدارانی بۆرژوازی کوردستان بەهرەمەندە و بە پێچەوانەی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی کە لە هیچ سەپۆرتێک بەهرەمەند نییە. ئەمەش وای کردووە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی نەتوانێت لەبراوانە چالاکی ئەدەبی و ڕەخنەیی خۆی بەرەوپێش ببات و ئاستەنگەکانی بەردەم هەنگاوەکانی وەلا بنێت. ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی ڕەخنەیەکی گۆشەگیر و بێئەرک نییە، بەڵکو بەشداری کارا دەکات لە ئاراستەکردنی ئەدەب بەرەو ڕێگای شۆڕشگێڕانە. ئامرە سەزمان سەبارەت بە ئەرکی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی دەپرسێت کە ئایا(مارکسیزم چ بەشدارییەکی لە ڕەخنەی ئەدەبیدا کردووە؟ بەرێککەوتنی لەگەڵ ئەدەب لە سەدەی بیستەمدا چۆنە و هەروەها ئەو ئاراستانە چین کە ڕەنگە ڕەخنەی مارکسیستی لە سەدەی بیست و یەکەمدا دەبێت بیانگرێتەبەر؟)(٥) ئەم پرسیارانە و کۆمەڵێ پرسیاری تر کە ڕووبەڕووی توێژەران و لێکۆڵەرەوان دەبنەوە پێویستە لەڕووی تیۆری و ئینجا کردەییەوە(پراکتیکەوە) وەڵام وەربگرنەوە. ڕەخنەگرانی ئەدەبی مارکسیستی کوردیش پێویستە بەشدارییەک بکەن با بەپێی

پێویستیش نەبێت، تا لەئاستانەی بردنە پێشەوەی بزووتنەوەی ڕەخنەی ئەدەبی ڕادیکاڵانە و هاورچەرخ بتوانێ ڕۆڵی خۆی بگێڕێت.
کۆمەڵگەی سەرمایەداری؛ وەک کۆمەڵگەیەکی چینایەتی کە لەسەر بنچینەی ململانەی نێوان کار و سەرمایە بەرەوە دەچێت، بونیادی ماددی خۆی لەسەر پایەکانی موڵکایەتی تایبەت و خێزان و نیشتمان و ئایین بونیاد ناوە. کۆمەڵگەیەکە هیچ ڕۆژێک بەبێ ستەم و سەرکوت ناتوانێت بژێت و یەک ساتیش بەبێ قازانج و مەرگی ئینسان ناتوانێت هەناسە بدات. ئەم کۆمەڵگە پڕ لە ئاشووب و شەڕ و ماڵوێرانییە یەک لایەنی جوانی تێدا نییە تا نیشانی ئینسانی بدەین، سەرتاپای ناشرینی و مەرگەساتە. بۆرژوازی بە شاردنەوەی ئەو مەرگەساتەی کە ناوی ناوە ژیان و بەجوان نیشاندانی ئەو ماڵوێرانییە پێویستی بە ئەدەب و هونەرێک هەیە تا ئەو ئەرکەی بۆ ڕاپەڕێنێت. ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی و ئەدەب و هونەری کرێکاریی ڕێک پێچەوانەی ئەو ئەرکە کۆنەپەرستەی هونەری بۆرژوازی؛ ماهییەتی دژە ئینسانی ئەو کۆمەڵگەیە نیشان دەدات. ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی پێویستییەکی گرنگی قۆناغی خەباتی چینایەتی کرێکارانە دژ بە سەرمایەداران و بۆرژوازی. بونیادی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی؛ بونیادێکە لەسەر بنەمای تیڕوانینە چینایەتییەکان وەستاوە. واتە لە گۆشەنیگای ململانەی چینایەتییەوە دەڕوانێتە دەق و ئەدەب. ئەم ژانرە ڕەخنەی کۆمەڵایەتی و ئیستاتیکی ئینسانی سۆشیالیستە لە تەواوی سەرخان و هەروەها لە پراکتیکی دژە ئینسانی دەسەڵاتە ستەمکارەکانی بۆرژوازی. دیارە نابێت بیرمان بچێت کە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی هەر تەنها تاک ڕەهەندانە کار ناکات. واتا هەر تەنها دژ بە واقیعییەتی کۆمەڵگەی سەرمایەداری ناوەستێتەوە، بەڵکو دژ بەو ئەدەبەش دەوەستێتەوە کە بەرگری لەو واقیعیەتە تاڵە و لەو ماڵوێرانییە دەکات.(بۆ ڕەخنەگرانی مارکسیست، ئەدەب ئاماژەی گەشەسەندنی هۆشیاری کۆمەڵایەتییە و هەروەها ئامڕازێکی بەهێزە بۆ کاریگەری لەسەر بیری گشتی بە جووڵەکردن بە ئاراستە نوێکان.)(٦)ڕەخنەگری مارکسیست بە ئەوەی بتوانێت هەمیشە لە ڕەخنەکانیدا ئامانج بپێکێت، دەبێت ئاگاداری گەشەی ئەدەب و هونەر و زانستەکانی کۆمەڵناسی و دەروونشیکاریی و …تاد بێت. دەبێت پەیوەندی دەق و کۆمەڵ، نووسەر و چین، دەق و نووسەر و ئایدیۆلۆژیا لە دیدگای مارکسیزمەوە بەجوانی بناسێت و ئەم گۆشەنیگایە بکات بە بونیادی بابەتەکانی. واتە باری کۆمەڵناسی و ئیستاتیکی دەقی ئەدەبی و زمان بە ڕەخنەگری مارکسیستی گرنگن و بەشێکن لە بونیادی ڕەخنە. ئەدەب بەشێکە لە وشیاری کۆمەڵایەتی و ناکرێت تەماشای دەق و ئەدەب بکەین وەک ئەبستراکتێک، بەڵکو دەبێت وەکو خولقاوێک

لە پەیوەند بە کۆمەڵگە و ژیانی کۆمەڵایەتییەوە ببینرێت.

بەو پێیەی مارکسیزم ڕەخنەیەکی هەمەلایەنەیە لە کۆمەڵگەی سەرمایەداری، ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستیش ڕەخنەیە لە تەواوی دنیای ئەدەب و هونەری بۆرژوازی. میتۆدی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی، میتۆدی سۆشیالیزمی زانستییە و هەمان ئەو میتۆدەیە کە مارکس دانتی پێ خوێندۆتەوە و لینین تەلستۆی پێ هەڵسەنگاندووە. ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی تەنها ڕەخنەیەکی ئایدیۆلۆژییانە نییە لە دەق، بەڵکو زیاتر هەڵسەنگاندنەکی چینایەتی دەقی ئەدەبی و هونەرییە لە پەیوەندی بە چین و کۆمەڵگە و ژیان و ئینسانەکان دەدوێت. خوێندنەوەی واقیعی کۆمەڵگە و ئەدەب؛ ئەرکی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستییە و ڕەخنەگران پشت ئەستوور بەو خوێندنەوە واقیعییە دەتوانن پەرە بە ئەدەب و هونەری ئینسانیی بدەن و دژ بە کۆنەپەرستی ئەدەبی بۆرژوازی بوەستنەوە. ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی ڕەخنەی ڕەتکردنەوە و داهێنانە. واتە کۆنەپەرستی ڕەت دەکاتەوە و پێشکەوتووخوازی پەرە پێدەدات. ئەمە دەزانین مارکسیزم کاریگەرییەکی یەکجار زۆری لەسەر توێژینەوەی ئەدەبی و کلتووری هەبووە و هەموو ئەوانەی ئارەزووی ئەو بوارەیان هەیە پێویستە ئاگاداری ئەو کاریگەرییە جۆهەرییەی مارکسیزم بن لەسەر ئەدەب و هونەر و کلتوور . دەستکەوتە زانستییەکانی توێژینەوەکانی مارکسیزم لەبواری ئەدەب و کلتوور دیار و بەرچاون. بۆیە بەبێ ئاگاداری ئەو دەستکەوتانە و بەبێ خوێندنەوەی ئەو هەوڵانە، ڕەخنەگران ڕەنگە نەتوانن بەپێی پێویست خاڵ لەسەر پیتەکان دابنێن. وەک دەزانین ئایدیۆلۆژیای زاڵ لە کۆمەڵگە؛ ئایدیۆلۆژی دەسەڵاتداران و ستەمکارانی چەوسێنەرە. ئەدەب و هونەری بۆرژوازیش وەک بەشێک لە سەرخانی کۆمەڵ و ئایدیۆلۆژیای زاڵ؛ ڕۆڵی نیگەتیڤ دەگێڕێت لە پەردەپۆشکردنی واقیعییەتی کۆمەڵگە. ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی بەدوای هەژموونی دەقەوە نییە و ئەو نایەوێت نووسەر کۆنترۆڵ بکات و ئازادی بەمانا سیاسی و کۆمەڵایەتییەکەی لە زەوت بکات. بەڵکو دەیهەوێت شرۆڤەی دەق بکات و خوێندنەوەیەکی پراکتیکی چینایەتی بە پرۆسەی نووسین و دەق بکات و لەوەشەوە لەڕوانگەی بەرژەوەندی کرێکارانەوە هەڵسەنگاندنی خۆی ئەنجام بدات.

گوتاری ڕەخنەی ئەدەبی کوردی و ئاریشەکان

ڕەخنەی ئەدەبی کوردیی وەکو بەشێک لە سیستەمێکی ڕەخنەیی کلتووری هەمەلایەن لە واقیعییەتی بزووتنەوەی ئەدەبی و ڕۆشنبیری کوردیی، ئەرکییەتی وەڵامگەی ئەم ئاستی گەشە و نەشونمای بزووتنەوەی ئەدەبی و فەرهەنگی کوردی ئەم سەردەم و قۆناغە هەستیارە بێت و قسەی خۆی

لەسەر کێشە بناغەییەکانی ڕەخنە و ئەدەب و هونەری کوردی بکات. لەجەرگەی ئەم ململانێ ئەدەبی و ڕۆشنبیرییە، هەردوو ئاراستەی جیاوازی ڕەخنە ئەدەبی کوردی لەسەریانە قسەی خۆیان بکەن و ئاسۆی چارەسەرکردنی ئاریشەکان بخەنە بەردەم بزووتنەوەکە. ڕەخنەی ئەدەبی کوردی و ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی دەبێت هەوڵەکانی خۆیان بۆ ئاراستەی وەڵامدانەوە بە کێشەکانی بزووتنەوەی ئەدەبی کوردی بەرن. ململانی کۆمەڵایەتییەکانی نەو کۆمەڵگەیە هەر لەنیوەی یەکەمی سەدەی بیستەمەوە لەبڵاوکراوە سیاسی و ئەدەبییەکاندا دوو بۆچوون و تێڕوانینی چینایەتی جیاواز لەبواری توێژینەوە و ڕەخنەی ئەدەبی کوردی بوونیان هەبووە و قسەی خۆیان کردووە. ئەمڕۆ لە جیهانی بڵاوکردنەوە و چاپەمەنی کوردی و هەروەها پانتایی میدیای بیستراو و بینراودا هەوڵی ئیندیڤجواڵەکان لەئارادان و بەڵام زۆر بەکەمی هەوڵی سیستیماتیک و بەکۆمەڵ دەبینین کە ئیش لەسەر ڕەخنەی ئەدەبی و هونەری بکات.(٧) گوتاری ڕەخنەی ئەدەبی کوردی، گوتارێکە تا ئێستا نەیتوانیوە بەپێی پێویست پابەند بێت بە پرنسیپەکانی ڕەخنەوە، هەنگاوی پراکتیکی ڕوو لە ناسینی خۆی و ئەدەب و هونەر بێت. لەبەر ئەوەی هەڵگری بیرکردنەوەیەکی ڕەخنەگرانە لە کۆی سیستەمی مەعریفی کۆمەڵگە نەبووە، بۆیە دەبینین تا هاتووە لە ئەرکەکانی خۆی دوور کەوتەوە و خۆی لە قسەی جیددی بەدوور گرتووە و نەبۆتە بەشێک لە پرۆسەی خوێندنەوەی ڕەخنەگرانە. بەڵکو هەر بەمەشەوە نەوەستاوە و خۆی تا ئاستێکی زۆر نزم هێناوەتە خوارەوە و لە ژانر و هونەرەوە بۆتە کاسبی و هاوکێشەی نووسین بۆ نووسین و دەعوەت و شتی بێمانای لەمجۆرە کە مەگەر هەر لە قووتووی عەتاری بەرژوازیدا بوونی هەبێت، دیارە ئەمەش جگە لە بێماناکردنی ڕەخنە و ئەرکە کۆمەڵایەتییەکانی هیچی تر نییە. هێنانەخوارەوەی بەهای ئەدەبی و مەعریفی ڕەخنە ناتوانێت بچووکترین خزمەت بە بزووتنەوەی ئەدەبی و هونەری بگەیەنێت. ئەو نووسەرانەی لەژێر ناوی ڕەخنەی ئەدەبی ئەم کارانە ئەنجام دەدەن، سەلمێنەری ئەوەن کە یەکەم هیچ لە مانای ڕەخنە و بەهای کۆمەڵایەتی و مەعریفی ڕەخنە نەگەیشتوون و دووەمیش بێئاگایی و دەستوپێ سپێتی خۆیان نیشان دەدەن. ئاریشەیەکی تری ڕەخنەی ئەدەبی کوردی کە دەتوانین بەڕوونی ببینین و بیخوێنینەوە بەریتییە لە ناوەندە ئەکادیمییەکان. ناوەندە ئەکادیمییەکانی کوردستان و دەزگا ڕۆشنبیرییەکان و زانکۆکان و دامەزراوە فەرهەنگییەکان و کۆڕی زانیاری کوردستان و بڵاوکراوکانی ئەو ناوەندانە وەکو گۆڤار و ڕۆژنامە و کتێب کە نەک هەر ئیشیان بەپێی پێویست لەسەر ڕەخنە نەکردووە، بەڵکو بەهای ڕەخنەشیان لەجێی شیاوی خۆی دانەناوە. ڕەنگە کەسێک بپرسێت ئەی بە بزاوتی ڕەخنەی

ئەدەبی لەدەیەی حەفتاکان و هەشتاکان بەمجۆرە نەبوو، دەتوانین بڵێین کە ئەوکات ڕەخنەی ئەدەبی لە پێناو مەعریفەدا بوو و ئێستاش لە سێ دەیەی ڕابردوو لە پێناو مەرامە کەسیی و حیزبی و غەیرە مەعریفییەکان دەنووسرێت. هەلومەرجی سیاسی کوردستان و شەڕی نێوان باڵەکانی ناسیونالیزمی دەسەڵاتدار بەجۆرێک کەوتەوە کە دوو ئیدارەیی بەدوادا هات و نووسەران و هونەرمەندانیش بوون بە دوو بەرەوە. نووسەران و هونەرمەندان و ڕۆژنامەنووسان کەوتنە بەردەم بەرداشەکەوە کە یان دەبێت ئەم باڵە بن یان ئەو باڵە. لەرێشەوە مەسەلەی حیزبی بوون و خەساندن و کڕینی نووسەران و …تاد هاتەگۆڕێ. نووسەران و ڕەخنەگران ئەوەندەی خەمی ڕازیکردنی باڵەکەی خۆیان بوون و ڕەخنەیان لە نووسەرانی باڵەکەی تر دەگرت، ئەوەندە خەمی مەعریفە و بەرەوپێشچوونیان نەبوو. ئەوان لەژێر ناوی دژایەتیکردنی ئایدیۆلۆژیا بەرگرییان لە ئایدیۆلۆژیا دەکرد. کێشەی ئەو ڕەخنەیە کێشەیەکی چینایەتی نەبوو ئەوەندەی کێشەی ناو یەک بازنەی داخراوی ئایدیۆلۆژیای ناسیونالیستی بوو.
گوتاری ڕەخنەی ئەدەبی کوردی کە لە سەد ساڵەی ڕابردوودا هەڵگری بووە، گوتارێکی زیاتر ناسیونالیستی بووە گەرچی لە هەندێ قۆناغدا نەیتوانیوە هەڵگری ئەو پەیامەش بێت. گوتارێک زیاتر بە دەوری شیعردا خوولاوەتەوە و جارێک زمانی زبر و جارێکی دی نکووڵی کردن لە بوونی ڕەخنە و ڕوون نەبوونی سیمای ڕەخنە بەگشتی لای ڕەخنەگران تا دەگات بە ڕیالیستبوونی ڕەخنە و پەیوەندی نێوان دەق و کۆمەڵگە و جەماوەر و ئینجا هاتنەمەیدانی بزاوتێکی ڕەخنەیی پێشکەوتووخواز ، کە دەتوانێت کورتەیەک بێت لە سیما و جەوهەری بزووتنەوەی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی کە سەد ساڵە لەئارادایە و هێشتاش نەیتوانیوە لە ئامانجە مێژوویی و مەعریفی و کۆمەڵایەتییەکانی خۆی نزیک ببێتەوە.(٨)

دواجار

دواجار پێموایە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی وەک نەریتێکی ڕەخنەیی و ژانرێکی ئەدەبی، ئاڵوگۆڕێکی وای بەسەردا نەهاتووە بە بەراورد بە گەشەی کۆمەڵگەی سەرمایەداری. چونکە سەرمایەداری گەرچی لە شێوە و فۆرمدا گۆڕاوە بەڵام لە جەوهەردا هەر هەمان ئەو جەوهەرەیە کە ڕابەرانی سۆشیالیزمی زانستی کارڵ مارکس و فریدریک ئەنگڵس و لینین پێناسەیان کردووە و ناساندوویانە بە خوێنەر و چینی کرێکار. بەم پێیە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی؛ وەکچۆن پایەکانی لەسەر واقیع و زانست بنیادنراوە، ئاواش لەهەر سەردەم و قۆناغێکدا واقیعبینانە و زانستییانە بە ئەرکە چینایەتییەکانی خۆی هەڵدەستێت و ڕێی خۆی

دەگۆڕێت لە پرۆسەی هۆشیارکردنەوەی زۆربەی هەرە زۆری کۆمەڵگە، لە کوردستانیش ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی گەرچی خاوەن مێژوویەکە، بەڵام ئەو مێژووە بەپێی پێویست نەخوێنراوەتەوە و بەردەست نییە بۆ لێکۆڵەرەوانان و ڕەخنەگران تا بەڕۆشنی ڕەوتی گەشەکردنی ئەو ڕەوتە لە ڕەخنەی شۆڕشگێڕانە دیاری بکەن. ئەرکی توێژەرانی ئەدەبی مارکسیستییە لە کوردستان ئەو مێژووەی ڕەخنەی ئەدەبی، ڕەخنەگرانە بخوێننەوە و هەنگاو بە هەنگاو لەڕەوتی گەشە و بەرەوپێشچوونی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی لە کوردستان هەر لە سەرەتای دەیەی بیستەمی سەدەی ڕابردووە تا ئەمڕۆ، بکۆڵنەوە. ڕەخنەگری ئەدەبی مارکسیستی کوردیش ئەرکیەتی بەهەمان میتۆد و بەهەمان گۆشەنیگای مارکسەوە لە نێو بزووتنەوەی ئەدەبی کوردیدا تێبکۆشێت، ببێتە بزوێنەری سەرەکی بزووتنەوەی ئەدەبی کوردی و تەواوی بزووتنەوەی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی بە ناسیونالیزم و مارکسیزمەوە، (کە ئەمەی دواییان دوو جۆر بوون و سەر بە دوو ئاراستەی جیاواز بوون کە ئەوانیش ماویزم و ستالینیزمن)، بخوێنێتەوە و هەژموونی پێشکەوتووخوازی و بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە بکات بە بیرکردنەوەی زاڵی نێو بزاوتی ئەدەب و هونەری کوردی لەم سەدەی بیست یەکەمینەدا.

-________

سەرچاوە و پەراوێزەکان :

١- هەندێک لە زانیارییەکانی نێو ئەم نووسینەم لە کتێبی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی و مەسەلەکانی نوێکردنەوەی شیعر دکتۆر پەرێز سابیر لە بڵاوکراوەکانی دەزگای ئاراس چاپی یەکەم هەولێر ٢٠٠٦ لاپەڕەکانی ١٩ تا ١٠٠، وەرگرتووە.

٢-عێزەدین مستەفا ڕەسوڵ و شوکریە ڕەسوڵ و کوردستان موکریانی و جەماڵ خەزنەدار و کاوس قەفتان و نەسرین فەخری و ،مارف خەزنەدار و .تاد لەو قوتابیانە بوون کە لە دەیەی شەستەکانی سەدەی ڕابردوو لە یەکێتیی سۆڤیەت خوێندویانە و بڕوانامەیان بەدەست هێناوە.

٣-من وای دەبینم کە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی بەشێوە سادە و سەرەتاییەکەشی بێت، بوونی هەبوو بێت و لانی کەم لە بڵاوکراوە و گۆڤار و ڕۆژنامەکانی (حشع)دا ، بەڵام بەداخەوە تا ساتی نووسینی ئەم بابەتە زانیاری پێویستمان لەبەردەستدا نییە.

٤-بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی بزاوتی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی دەیەی هەشتاکان بڕوانە کتێبی (دەربارەی کار و تێکۆشانی حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست و گۆڤاری ڕابەر ١٩٨٧ – ١٩٩١) نووسینی عەبدوڵا

سلێمان(مەشخەڵ) لە بڵاوکراوەکانی ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراق چاپی یەکەم ٢٠٢٢.

Marxist Criticism, Then and Now-5
https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137339959_3
https://philpapers.org/rec/SZEMLC

Preface to Revolution : Russian Marxist Literary Critisim-6
1883 – 1917
Yale University publishing 1972 page 2.
Pro Quest website Lucid, Daniel Peri
https://www.proquest.com/openview/a9d6093ba03e3035f81c2316e99f1319/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y

٧- ئەمە دەزانین لەگەڵ سەرهەڵدان و هاتنە مەیدانی چینی کرێکاری عێراق، خەباتی ئەو چینە دژ بە چەوسانەوەی سەرمایەداران دەستی پێکردووە و ئەدەبیش بەشداری ئەو خەباتەی کردووە. ڕەخنەی ئەدەبیش کەم تا زۆر بوونی خۆی هەبووە و ڕۆڵی خۆی گێڕاوە. بەڵام لە ئۆرگان و ڕۆژنامە و بڵاوکراوە حیزبی و غەیرە حیزبییەکاندا و هەروەها لەناوەندە ڕۆشنبیرییەکانیش بەتایبەتی لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە تا کۆتایی دەیەی شەستەکان هیچ توێژینەوەیەک یان لێکۆڵینەوەیەکمان لەبەردەستدا نییە سەبارەت بە بزووتنەوەی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی کوردی و هیچ توێژەرێکیش خۆی لە قەرەی ئەو باسە نەداوە و تەنانەت سەرچاوەکانیشمان لەبەردەستدا نییە تا بەو ئەرکە مێژووییە گرنگە هەڵبستین.

٨-نابێت لێرەدا ڕۆڵی گۆڤاری نووسەری کورد ژمارە ٦ خوولی دووەم لەیاد بکەین کە تایبەت بوو بە ڕەخنەی ئەدەبی و هەردوو ڕەوتەکە (ناسیونالیزم و مارکسیزم) بەشداریان تێدا کرد و هەروەها دیداری ڕەخنەی ئەدەبی کوردی (دیداری شێخ نووری شێخ ساڵح) بە کەم وەربگرین کە لە ١٥ی مانگی شوباتی ئەمساڵ لەشاری سلێمانی بەڕێوەچوو کە بە سپانسەری ڕێکخراوی کەریمی عەلەکە؛ نە توێژەر و ڕەخنەگر نە بابەتیان پێشکەشکرد و بابەتەکانیش لە کتێبێکدا چاپ کران و لە یەکەم ڕۆژی دیدارەکە بڵاوکرایەوە. هەرچەندە من ئەم دیدارە بە کارێکی باش و هەنگاوێکی پۆزەتیڤ دەزانم، بەڵام بە دڵنیاییەوە خاڵی لاوازی دیدارەکە بریتییە لە نائامادەیی یان لالەنەکردنەوە لە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی و جێگەنەکردنەوەی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستییە لەو دیدارەدا.

خۆشباوەڕەی بە بڕیاری دادگای فیدراڵەی بە پێدانی مووچە.. گفتوگۆی ڕۆژنامەی ڕەوت لە گەڵ موئەیەد ئەحمەد

خۆشباوەڕەی بە بڕیاری دادگای فیدراڵەی بە پێدانی مووچە،
و کەوتنە ژێر کاریگەری پڕوپاگەندەی هێزەکانی دەسەڵات لە هەرێم،
خزمەت بە بەرژەوەندی جەماوەری ناڕازی ناکات.

ئەنجامدانی گفتوگۆ: جەمال کۆشش

ڕەوت: سوپاست دەکەین هاوڕێ موئەیەد بە ئەنجامدانی ئەم گفتوگۆیە. بۆ ماوەی زیاتر لە (٥) مانگ مامۆستایان مانگرتنیان کرد، بە داخوازی زۆر سەرەتایی و ئینسانی، بە شێوەیەکی فراوان پێشوازی کرا، وە هەروەها دابینکردنی موچە ماوەیەکی زۆرە بۆتە کێشەیەکی واقعی و پێویستی بەچارەسەر هەیە، تۆ ئەم کێشەیە چۆن دەبینیتەوە؟

موئەیەد ئەحمەد: زۆر سوپاس هاوڕێی ئازیزم جەمال کۆشش بە ڕەخساندنی ئەم فرسەتە.

لەوەڵامدا با سەرەتا ئەوە بڵێم؛ کاتێک کە حکومەت و هەردوو حزبی دەسەڵاتدار لە هەرێمی کوردستان، پارتی دیموکراتی کوردستان (پارتی) و یەکێتی نیشتمانی کوردستان (یەکێتی)، دەستیاندایە ئەوەی موچەی فەرمانبەران و کرێکاران و مامۆستیان و خانەنشینان و خاون پیداویستییە تایبەتەکان و بیمە کۆمەڵایەتیەکانیش ببڕن، هەر لە سالی (٢٠١٤) وە، ئیتر ئەوە واقعێکی نیشاندا، ئەویش ئەوەیە کە هەردوو حزب و دەسەڵاتەکەیان نەک هەر باکیان نییە و نەبووە لەم نانبڕینەی هاووڵاتیان، بەڵکو وەک سیاسەتێکی فۆرمی خۆیان ئەم کارەیان ئەنجامدا و هەتا ئیستاش بەردەوامن و سوورن لەسەری. بەم پێیەش خۆپیشاندانەکانی ئەو توێژانەیان بەتوندی سەرکوت کردووە کە بەڕووی ئەم سیاسەتە وەستاونەتەوە، ئەمە سەرباری کوشتوبڕی ڕاپەرینەکانی خەڵک.

هەر لەم ڕاستیاشدا، بەدەر لە پاساوی هەردوو حزبی دەسەڵاتدار،

بەتایبەت (پارتی)، کە حکومەتی بەدەستە، سەبارەت بە نەناردنی پارەی موچە لە بەغداوە، ئەو پرسیارە سادەیە دێتەئاراوە بەڕووی (پارتی) و (یەکێتی)دا: گەر کێشەکە تەنها حکومەتی مەرکەزییە کە پارە نانێرێت، ئەی ئەوە بۆ سەرکوتی خۆپێشاندەران ئەکەن لە هەرێم وفشارئەهێنن بۆ کۆتاییهێنان بە بایکۆت؟

بەهەرحال، موچەنەدان و پاشکەوتکردنی زۆرملێی موچە، و زۆربوونی باج و نەبوونی خزمەتگوزاریە گشتییەکان هاوکات لەگەڵ بەرزبوونەوەی تێچووی ژیان و هەڵاوسانی پوڵی بەجارێک ئاستی باشبژیوی زۆربەی خەڵکی کوردستانی نزمکردۆتەوە و توشی هەژاری و نەدارییەکی بەرینی کردوون. ئەم زمینەیەیە کە بایکۆتی مامۆستایان و بزووتنەوەی ناڕەزایەتییەکانی لەکەوتەتەوە لە (زۆنی سەوز)ی ژێر دەسەڵاتی یەکێتی کە بە زیاتر لە (٥) مانگی خایاند و ئیستاش ئەگەری سەرهەڵدانەوەی لە ئارادەیە.

ئەم بزوتنەوەیە لەگەڵ ئەوەشدا کە لە (زۆنی سەوز)دا قەتیس مایەوە و نەتوانرا گڕەکەی بگاتە (زۆنی زەرد) ی ژیردەسەڵاتی پارتی بەهۆی سەرکوتگەری (پارتی)، بەڵام خۆی لە خۆیدا بزوتنەوەیەکی بەرین بوو لە (زۆنی سەوز)دا، و لە حساباتی (یەکێتی) و هیزەکانی ئۆپۆزسیونەش دەرچوو، کە هەریەکەیان بە شیوەیەک ئەیانویست بەهرەبەرداری سیاسی لێبکەن، هەر بۆیە کەوتنە فشار دانان لەسەر مامۆستایان بە شکاندنی بایکۆتی خۆیندن.

ئەم بایکۆت و خۆپێشاندانانە ئەرکێکی قورس و باجێکی گەورە وگران بوو کە مامۆستیان و خۆیندکارانی قوتابخانە حکومییەکانی هەریم دایان لەپیناو دەسەڵاگەیشتنی بزوتنەوەی مامۆستایان بە ئامانج و داواکارییەکانیان کە لە پێنج خاڵدا کۆبووتەوە؛ پێدانی مووچە لە کاتی خۆیدا، گەڕاندنەوەی مووچەی کەڵەکەبووی نەدراو، ئەکتیڤکردنەوەی سیستمی پلە بەرزکردنەوەی وەزیفە، دامەزراندنی مامۆستایانی وانەبێژی خۆبەخش، هاوتاکردنی مووچەی خانەنشینی لە هەرێم لەگەڵ حکومەتی فیدراڵی.

ڕەوت: دادگای باڵای عێراق، بڕیارێکی لە بەرژەوەندی مامۆستایان و فەرمانبەران دەرکرد، کە حکومەتی عێراق بەرپرسیار دەکات لە دابینکردنی موچەکانیان، بە توێژەکانی بیمەی کۆمەڵایەتی و خانەنشینانەوەش، تۆ ئەم بڕیارە چۆن هەڵدەسەنگێنی؟

موئەیەد ئەحمەد: بەشی هەرە زۆری مامۆستیان و مووچەخوران و خانەنشینان دڵخۆشن بەم بڕیارە و بوەتە ئەمێدێک بۆیان بە چارەسەری کێشەی موچە. منیش بەشداری خۆشحاڵیانم گەر ئەم بڕیارە هەنگاوێک بێت بە چارەسەری کێشەکەیان. دیارە ئەوەش جیگەی داخە کە باسمان لە چارەسەری کێشەیەکە کە لە بناغەدا ئەبوایە ڕووی نەدایە.

ئەڵبەتە ئەم بڕیارە بڕیاری ڕژێمی بورژوا ناسیونالیست و ئیسلامیزمە کە هێزی سەرکی و هیژمەنداری نەویی لە ئیستادا حزب و هێزەکانی ئیسلامی سیاسی شیعەیە کە لە هاوپەیمانی "چوارچیوەی هەماهەنگی"دا یەکیانگرتووە. هەروەها سیاسەت و تەکتیکی ئەم هاوپەیمانییەیە کە مەرامی سیاسی تایبەتی هەیە لە کەمکردنەوەی ئوتۆریتەی سیاسی و ئیداری حکومەتی هەرێمی کوردستان و (پارتی).

ئەوەی پێویستە لەم بارەیەوە جەختی لەسەر بکەم ئەوەیە، کە نە بڵاوکردنەوەی خۆشباوەڕی و موتمانەکردن بەم دادگایە و بە ڕژێمی ناسیونالیست و ئیسلامی بەغدا خزمەت بە بەرژەوەندییەکانی جەماوەری ناڕازی کوردستان و چارەسەری کۆتایی و جێگیری کێشەی موچە ئەکات، و نە کەوتنە ژیر کاریگەری تەبلیغاتەکانی هێز و حزبەکانی ناسیونالیزمی کورد بە تایبەت (پارتی) و بەشێک لە بەناو ڕۆشنبیرانی ناسیۆنالیست و میدیاکانی کە مەسەلەی موچە پەیوەست ئەکەنەوە بە چارەنوسی قەبارەی سیاسی هەرێمی کوردستانەوە.

ئەم بریارە گەر جێگیر ببێت و جێبەجێ بکەرێ بە پێچەوانەی چەواشەکارییەکانی هێزەکانی دەسەڵات شتێکی ئەوتو ناگۆڕێت لە قەبارەی سیاسی هەرێم و دریژەدانی دەسەڵاتی (پارتی) و (یەکێتی) بەسەر خەڵکی کوردستانەوە، هەرچەندە هەردوو حزب بە تەیابەت (پارتی) زەربەی ئابوری و سیاسی بەردەکەوێت و قورسایی چەپۆکی حوکمی بەسەر خەڵکی کوردستانەوە کەمتر ئەبێتەوە.

هەربۆیە باری قورسی ئەم دۆخە و کابوسی دەسەڵات بەگشتی ئەمێنێتەوە، و ئەوە نادروستە کە جەماوەری ناڕازی لە هەرێم غافڵگیر بێن. پیویستە لەجیاتی کەوتنە ژێر کاریگەرییەکانی پرۆپاگەندەی ناسیۆنالیزم و (پارتی) و (یەکێتی)، سوود لەم دۆخە و ناکۆکییەکانی ڕژێمی بەغدا و هەولێر، وەربگرن. هەر بەمپێیەش مووچەخوران لە پیشە جۆراوجۆرەکانیاندا ئەتوانن لە هەوڵی گۆڕینی هاوسەنگی هێزی چینایەتییان بن لە بەرژەوەندی خۆیان لە بەرامبەر دەسەڵاتدا، و سەرقاڵی بەهیزکردنی خەباتی یەکگرتوویان بن، و ڕێکخراو و تۆڕەکانی خەباتیان پانوپۆڕتر و بەهیزتر بکەن و نەقابە و فیدراسیۆنە سەربەخۆکانی مامۆستایان و فەرمانبەران و کرێکارن دروست بکەن و بیسەپێنن بەسەر دەسەڵاتدا.

ڕەوت: ئایا زەمانەتی هەیە جێبەجێ بکرێت؟ یان بەڵین چی زەمانەتی دەکات؟

موئەیەد ئەحمەد: هێچ زەمانەتێک نییە لەلایەن حزب و هێزەکانی ڕژێم لە مەرکەز و هەرێم کە پابەند بن بە جێبەجێکردنی ئەم بڕیارە. ئەمە سەرباری ئەوەی کە ئەم بڕیارە هیچ یەک لە داواکاریەکانی تری بزووتنەوەی ناڕەزایەتی مامۆستایانی وەڵام نەداوەتەوە.

جەماوەری بەهەژارکراوی هەرێم کەوتونەتە نێوان دوو هێزی دوژمنکار پێیان کە ڕژێمی بەغدا و دەسەڵاتی هەرێمە. تاکە ڕێگەی دەرچوون لە چنگیان پشتبەستنە بە خەباتی یەکگرتوویان و ئاسۆی ڕۆشن و سەربەخۆی سیاسی و ئابوری چینایەتییان، و کۆڵنەدان لەم خەباتە بە سەپاندنی داواکاری و مافەکانیان بەسەر هەردوو دەسەڵاتدا.

لەگەڵ ئەوەشدا کە دەسەڵات لە هەرێم هەمیشە بێباک بووە لە ئاستی کێشەی موچە و باری سەختی ژیان و گوزەرانی جەماوەر و موچەخۆران، و هەتا بۆی لوا بێت درێغی نەکردووە لە سەرکوتی ناڕەزایەتییەکانیان، و هەروها ڕژێمی مەرکەزیش هەدەفمەندانە سیاسەتی خۆی لەم بارەوە پیادەکردووە و سوودمەند بووە لە سەرجەم ئەم بارودۆخەی بۆ جەماوەری هەرێم هاتۆتە پێش، بەڵام ئەمە تا ئەبەد سەرناگرێ بۆیان. بە هاتنەمەیدان و سووربوونی موچەخوران لەسەر داواکارییەکانیان و بەردەوامدان بە خەبات، هەم فشار دروست ئەکەن لەسەر ڕژێمی هەرێم و هەم لەسەر ڕژێمی مەرکەزی، و لە شەڕنیشکدا ئیتر ئەبێتە کێشە بۆ هەردوو ڕژێم و ناچار ئەبن وەڵامێک بدەنەوە بە داواکارییەکان هەر وەک لە ئیستادا ملیان داوە بەوەی ئەو کارە بکەن.

هەردوو ڕژێمی هەولێر و بەغدا دەرگیری کۆمەڵێک قەیرانی هەمەلایەنەی سیاسی و ئابوورین کە بوەتە قەیرانێکی کۆمەڵایەتی بەرین وقوڵ، و هیچ ئەڵتەرنەتیڤ و پلانێکی ئابوری تریان نییە جگە لە زیاتر بڕین کردنەوە و توندوتیژ کردنەوەی سیاسەتی ئابوری سەرمایەداری نیولیبرالی و پشتبەستن بە بازاڕ. ئەمەش یانی وەبەرهێنانی گەندەڵکارانە و پریڤەتایزەکردنی زیاتر و وەلانانی خزمەگوزارییە گشتییەکانی چەشنی تەندروستی و خوێندن و خانووبەرەی کۆمەڵایەتی و بواردانی زیاتر بە گەندەڵی و تاڵانوبڕۆی سەروەت و سامانی کۆمەڵگە. ئەمەناش هەمووی نەک هەر کێشەی بێکاری و بێ دارمەتی زۆربەی جەماوەر چارەسەر ناکات، بەڵکو هەرساڵە ڕیزی بێکاران زیاتر دەبێت و جەماوەرێکی بەرینتر هەژارتر و باری گوزرانیان سەختتر ئەبێت.

ڕەوت: زۆربەی لێکدانەوە و ڕەخنەکان لە دەوری سیاسەتەکانی هەردوو حکومەتی عێراق و هەرێمی کوردستان دەسوڕێنەوە سەبارەت بە پرسی بڕینی مووچە و دواخستنی، و ناچنە باس ڕیشەیی ڕەهەندی ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسی ئەم کێشەیە و کاریگەرییەکانی، بۆچی ئەم بۆچوونە بەربڵاوە بەتایبەت لە هەرێمی کوردستان؟

موئەیەد ئەحمەد: کێشەیەکی بناغەیی باس و لێکدانەوە و لێکۆڵینەوە لە ئاستی کۆمەڵگەی کوردستاندا دەربارەی ڕەوند و ڕووداوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان و کێشمەکێشەکانی نیوان ڕژێمی مەرکەزی عیراق و

هێزەکانی دەسەڵاتدار لە هەرێمدا ئەوەیە کە بە مێتۆد و تیۆری و لۆجیکی بورژوا ناسیونالیستی کورد ئەکریت. ئەمەش بەسروشتی ئەبێتە خولانەوە لە بازنەی دەرەکی ڕووداوەکانی نێو کۆمەڵگە و کێشە ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسی و فیکری و فەرهەنگی و چینایەتییەکانی، و ئەبێتە بەرخوردکردنی سەرەوەیی و داپچراو لە کۆمەڵگە لەگەڵ سیاسەت و کێشە سیاسییەکاندا. ئاشکرایە ئەم شێوە بەرخوردەش پێچەوانەی تیۆری و لۆجیک و مێتۆدی کۆمەڵایەتی و چینایەتی مارکسییە بەگشتی لە لێکۆڵینەوە و ڕاڤەکردندا.

دیارە ئەم کەلتورە ڕەخنەگرییە ناسیۆنالیستییە کە لە ڕووکەشی سیاسی کێشمەکێشی نێوان ڕژێمی هەرێم و مەرکەز، و ململانێی ئەم حزب و ئەو حزبی ناوخۆی کوردستان و کێشە لاوەکی و پلە دووەکاندا قەتیس بووە و ئەخولێتەوە، بە خۆی مێتۆد و لۆجیک و تیۆرییەکی چینایەتی بورژوازییە، و دابەشبوونی کۆمەڵگە بەسەر چینەکان و هەبوونی خەباتی چینایەتی خاڵی دەستپێکردنی نییە، و بەدوای ئەوەشەوە نییە کە خاسییەتی چینایەتی سیاسەت و تاکتیک و فەرهەنگ و کێشمەکێشەکان وەک خۆیان چۆنن ئاوا دەریان بخات. ئەمەش بە ئەوەی خەسڵەتی چینایەتیانەی سیاسەت وەلانێ و دریژە بە قەوارەی سیاسی ناسیونالیزم و ڕژێمە سیاسییەکەی ئیستای بدا وەک بەرجەستەبوونی شتیک لەخۆیدا و ئەبستراکتەکی دامەڕاو لەهەر خاسییەتیکی ڕیاڵیستانەی سیاسی و جیۆسیاسی و چینایەتی.

لەبەردا بواری ئەوە نییە کە بچینە ناو ووردەکاری ئەم شێوە تێڕوانینە بە سیاسەت و کۆمەڵگە و بە وەڵامی تەروتەسەل بەو پرسیارەی کە بۆچی ئەم جۆرە ڕەخنەیە سایەی کردووە بە سەر فەرمی بیر و ڕەخنەی سیاسی لە هەرێمی کوردستاندا، بەڵام ئەمە ڕێگە لەوە ناگرێ ئاماژە بەوە بدەین کە لە لایەنێکی سەرەکیدا هۆکاری ئەم سایەکردنە ئەگەڕێتەوە بۆ زاڵی فیکر و ئاسۆی سیاسی ناسیونالیستی بەگشتی و ڕۆڵی میدیای زەبەلاحی حزبەکانی دەسەڵات و حزبە بورژا ناسیونالیست و ئیسلامی و نیولیبراڵەکان. و دیارە پێش ئەمانەش هەمووی زاڵی بنەمای ئابووری و ماددی کاپیتالیستی نیولیبراڵی تاڵانگەرا و بەرژەوەندی جیاوازی چینایەتی لە کۆمەڵگەدا.

زاڵی ئەم جۆرە لە فیکر و مێتۆدی ناسیۆنالیستی مامەڵە لەگەڵ سیاسەت، پێشتر سەروکاری هەبوو بە بەردەوامی ستەمی نەتەوایەتی لەسەر خەڵکی کوردستان، بەڵام ئەوا بە ٣٣ ساڵە ئەچێ ناسیونالیزم و حزب و هێزەکانی لە هەرێمی کوردستاندا دەسەڵاتدارن و حکومەتێ یەک لە دوای یەکەکانیان بونەتە ئەزمونی تاقیکراوە بۆ جەماوەر، و هەروەها ستەمی نەتەوایەتی و بەرنگاری ئەو ستەمە دەمێکە بەشیک نییە لە ڕەوەندی سەرەکی سیاسی و دینامیزمی سیاسی کۆمەڵگەی

کوردستان. ئەگەر ڕونتر بلێین ناسیونالیزم نەک هەر دەسەڵاتی گرتووتەدەست، بەڵکو لە پرۆسەیەکی حوکمڕانی دووروودرێژی سێ (٣) دەیەیدا ناکۆکییەکانی خۆی پەرەپێداوە وەک بزووتنەوە و دەسەڵات و ڕژیم و ئەم ناکۆکیانەش بەرجەستەبوونەتەوە لەسەرشانەی مێژوو، و جەمسەرگیریان خەڵقاندوە لە نیوان دەسەڵاتی ناسیۆنالیستی کوردی و هەمان جەماوەری کۆمەڵگەی کوردستان کە گوایا بڕیار بوو بزوتنەوەی ناسیۆنالیزم ڕزگارکەری بێت لەستەمی نەتەوایەتی، و هەر لەم بنەمایەشەوە "شەرعیەتی"! حوکمرانی بەخۆی ڕەوا ببینێ بە ناوی نەتەوەوە.

پەیوەندی دەسەڵاتی ناسیونالیستی و حوکمرانی دوو حزبی میلیشایی و کۆماندۆزدار و سەرکوتگەر بە کۆمەڵگەی کوردستانەوە گەیشتۆتە دۆخێک کە خەستبوتەوە لە پەیوەندی سافوسادەی تاڵانوبڕەی سەروەت و سامانی کۆمەڵگە، و بەهەژارکردنی زۆربەی جەماوەر و سەرکوتکردنیان. ئەمەش وەک ڕەوندی ئابووری و سیاسەتی فەرمی ڕژێمی ناسیونالیستی بە بەڕیوەبردنی ئابوری سەرمایەداری نیولیبرالیزم و گەشەپیدانی ئەم مۆدێلە ئابووریەیە نەک وەک بەلاڕێدا چوونی ئەم دەسەڵاتە و بەدکاری و چەتەگەریان، لەگەڵ ئەوەشدا کە هەموو ئەمانش ئەگرێتەوە. لە ڕەوەندێکی ئاوەهادایە کە موچەبڕین مانای ڕیاڵیستی خۆی پەیدا ئەکات و ئەبێتە پراتیکێکی نۆرماڵ بە دەسەڵات و سەرکوتی خۆپێشاندەرانیش ئەبێتە ئەرکی سیاسی دەسەڵات.

بۆیە کاتیک دەسەڵات و حزب و هێزەکانی، هەروەها حزبە ناسیونالیست و ئیسلامی و نیولیبڕاڵە ئۆپۆزسیونەکانی لە هەرێم باس لە پرسی موچە و گیروگرفتەکانی ئەکەن، قەت نایەنەوێت لە بەرژەوەندی مامۆستایان و کریکاران و فەرمانبەران و بەهەژارکراوانی هەرێم کار بکەن. ئەوان یا لە بەرژەوەندی خۆیان بە پاراستنی قەوارەی سیاسی هەرێم (وەک ئەوەی پارتی ئەیکات)، یاخود لە بەرژەوەندی قەوارەی سیاسی و ئیداری زۆنێک (کە زیاتر یەکێتی بەدواوەیەتی) و یا بە ساتوسەوادی پەرلەمانی و هەڵبژاردن (کە هیزەکانی ئۆپۆزسیۆن ئەم کارە ئەکەن)، دەڕواننە مەسەلەی موچە و ئەم بریارەی دادگای فیدڕاڵی عیراق.

بۆیە هەموو ئەم حزب و تاقمانە یا باس لە باشی ئەم بڕیارەی دادگا ئەکەن، ئەڵبەتە بە شیوەی جۆراوجۆر، یا بەڕوویدا ئەوەستنەوە، و ئیتر قسەیەک لە ئارادا نییە لەسەر ژیانی مامۆستایان و کرێکاران و فەرمانبەران و خانە نشینان و جەماوەری بەهەژارکراو و گوزەرانیان و ئایندەیان و سیاسەتی سەربەخۆیان وەک تۆیژەکانی چینێکی کۆمەڵایەتی بەرین. هەروەها باسیکیان نییە کە ئەم تۆیژگەلە نارازیە خۆپێشاندان و بایکۆتیان کردووە و بونەتە ڕەنگ و دەنگێکی جیاوازی چینایەتی لە ڕەوەندی سیاسی و فەرهەنگی کۆمەڵگەدا

و تەوەرەیەکی سەرەکی پێشڕەوی کۆمەڵایەتیی پێکئەهێنن گەر دەستیان بە سیاسەت و ئاسۆی چینایەتی سەربەخۆی خۆیان بگات.
کاتیک کە مامۆستایان و فەرمانبەران و کرێکاران پێدادەگرن لەسەر جێبەجێکردنی داوکارییەکانیان، و دێنە سەر شەقام و بایکۆت ئەکەن، و ئەچن لە گۆڕەپانی ئازادی لە بەغدا خۆپێشاندان ئەکەن، و کاتێک هێزەکانیان یەکئەخەن، و بەدژی هەر ساتوسەوادیەک ئەوەستنەوە کە بە ژیان و گوزەرانیانەوە ئەکری، و پڕوپاگەندەی ژەهراوی دەسەڵات و حزبەکانی بەریان پێناگری، ئەوا ئەوان سیاسەتی سەربەخۆی خۆیان پراتیک ئەکەن وەک تەیژگەلێک. پەیوەندی حزبەکانی ئەپۆزسیۆن بە خەباتی جەماوەری چەند مانگی ڕابردووەوە پەیوەندی لەباربردنی بزووتنەوەکە و بەهرەبەردارییە بە بڵاوکردنەوەی وەهم بە پەرلمان و ساتوسەودای پەرلەمانی و ئەجیندەی ئیسلامیزم و نیولیبڕاڵی دژە کرێکار و زەحمەتکێش.
ڕەوت : هەرکاتێک دادگای باڵای فیدراڵی بڕیارێک بە دژی حکومەتی هەرێم دەردەکات، ناسیۆنالیزمی کورد تەنەک و ریهەرتریکەکی شەشگەری چەواشەکارانەی دەستدەکەوەت، دادگای باڵاش مقەستەکی سیاسی نیشان دەدات، جەماوەری عێراق هیچ بەرژەوەندیەکی دژ بەیەکیان نییە، بەڵام هێزەکی هاوبەشی چینایەتیشیان لە خۆ نیشان نەداوە، ئایا کاتی ئەوە نەهاتووە، ئەم خەڵکە هێزەکی ئەنتەرناسیۆنالیستی گوزارشتیان لێ بکات؟
موئەیەد ئەحمەد: دەمێکە ئەو خەباتە ئینترناسیۆنالیستییە کاتی هاتووە و بوەتە پرۆسەیەکی ڕیاڵیستی خەباتی چینایەتی هاوچەرخ لە کۆمەڵگەی عێراقدا.
بزوتنەوەی کرێکاری لەسەرجەم عیرقدا و لە هەرێمی کوردستاندا ئەمڕۆ لە هەڵکشاندایە هەرچەندە بەرەوڕووی زۆر کۆسپ و تەگەرەیە، بەڵام بەرەوپێشچوونی زیاتری کاریگەری ئەبێت لەسەر گۆڕینی ڕاستەوخۆی ڕەوەندی ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی کۆمەڵگەی عێراق و هەرێم.
یەکخستنی خەبات لەسەر بنەمای چینایەتی سەربەخۆ و بەرەوپێشبردنی خۆپێشاندان و مانگرتنەکانی مامۆستایان و کرێکاران و فەرمانبەران لەدەوری بەرژەوەندی سەربەخۆی خۆیان بەخۆشی زەمینەیە بۆ پەرەسەندنی هاوخەباتی کرێکاران و زەحمەتکێشان لەسەر ئاستی عیراق و وڵاتانی ناوچەکەش.
ناسیونالیزم و ئیسلامیزم و نیولیبڕاڵەکان و ڕەوتەکانی تری بورژوازی هەردەم لە هەوڵدان ئەم هاوخەباتە چینایەتییە سەربەخۆیە کریستاڵایزە نەبێت کە هەر لە سەرەتاوە، لە فۆرمێکی کۆرپەیی، کارەکتەری ئینتەرناسیۆنالیزم و سۆسیالیزمی لەگەڵ خۆدا هەڵگرتووە.

ئەوان لە هەوەدان پێناسەی ئینسانی کرێکاران، و بەرژەوەندی چینایەتی هاوبەش و ئینترناسیۆنالیستیان تەمومژاوی بکەن، و لەسەر بنەمای ڕەگەز، مەزهەب، ئایین، ڕەنگی پێست و.. هتد، دابەشبوون لە نێوانیاندا بچێنن.
گەر سەرنج بدەینە بارودۆخی بزوتنەوە کۆمەڵایەتی و کریکارییەکانی عێراق لەم دەورەیەدا ئەبینیین لەکاتیکدا کە نا ڕەزایەتییەکانی مامۆستایان و سەرجەم موچەخوران و خانەنشینان لە هەرێمدا بەردەوامە، بزووتنەوەی کریکاران و فەرمانبەرانیش بۆ هەموارکردنەوەی پلەبەندی مووچە لە هەڵکشاندایە لە ناوەڕاست و خواری عیراق و پاریزگاکانی تر و هەروەها خەباتی سەندیکا کرێکارییەکان و چالاکەوانی بزووتنەوەی کرێکاری لە کەرتی پیشەسازی هەردەم بەردەوامە بەدژی سیاسەتی ئابوری نیولیبڕاڵی دەوڵەت و پرایڤەتایزکردنی کۆمپانیاکانی ئەم کەرتە و لەسەرکاردەرکردنی کریکاران و سزادانی چالاکەوانەکانیان.
مەسەلی بناغەیی ئەوەیە کە ئەم بزوتنەوەیەی کرێکاران و مامۆستایان و فەرمانبەرانی هەرێم، وە بزوتنەوەی هەموارکردنەوەی پلەبەندی مووچە لە شوێنەکانی دیکەی عیراق، لە دۆخی جیاوازدان لەباری داوکاریەکانیانەوە، بەڵام لەکەهەڵپەکراون و تەواوکەری یەکترن، و هەروەها بەرنگاریی کرێکارانی پیشەسازیش لەبەرامبەر هێرش و سیاسەتی ئابووری دەوڵەت، سەنگەرێکی گەورە و پربایەخی خەباتی کرێکارانە دژ بە جەنگی چینایەتی بورژوازی و دەوڵەت بە سەر چینی کریکاری سەرجەم عیراق.
بورژوازی ئۆپۆزسیۆنی ئیسلامی و قەومی و نیولیبڕاڵ و ساتو سەودایان لەگەڵ هێزەکانی ڕژێم لە بەغدا و هەروەها هاوپەیمانی هەردوو حزبی دەسەڵاتدار لەگەڵ ڕژێمی بەغدا، بە خەیان هاوکاری چینایەتییانە بۆ ڕاگرتنی سەرجەم سیستمی سەرمایەداری لەسەرئاستی عێراق و کوردستان. لە پەیوەند بە خەباتی یەکگرتوی بزووتنەوەی کرێکاری لە عێراقدا ئەم هێزە بورژوازیانە نەک هەر زەڕبە لەو خەباتە ئەدەن و جەماوەری بەهەژارکراوی هەردوولا سەرقاڵ ئەکەن بە کێشەکانی خۆیانەوە، و تۆی دووبەرەکی لە ناویاندا ئەچێنن بە جیاوازینانەوە لەسەر بنەمای تایفی و قەومی و دینی و ڕەگەزی و جنسی، بەڵکو تەنانەت ئۆپۆزسیۆنی چەشنی (نەوەی نوێ) هاوپەیمانی پەرلەمانی پێکدەهێنن لەگەڵ پەرلەمانتارە دژە شۆڕشەکانی ڕاپەرینی ٢٠١٩ ی عێراق.
بزوتنەوەی کریکاری کە ئەمڕۆ لە هەڵکشاندایە پێویستی بە دیدگا و ئاسۆ و ئەجێندایەکە کە لەسەر بنەمای پاراستنی بەرژەوەندی خەباتی چینایەتی لەسەرتاسەری عێراقدا بەرەوپێش بچێ. مەرجی ئەم پێشکەوتنە

نەک هەر سنووربەندییە لە نیوان خۆیان و بزوتنەوە و ڕەوت و حزبە قەومی و ئیسلامی و تایفییەکانی دەسەڵات لە عێراق کوردستاندا، بەڵکو سنووربەندی کردنیشە لە بەرامبەر دەوری چەواشەکارانەی هێزەکان و حزبەکانی ئەپۆزیسیۆن. سەرباری ئەمانەش ئەم پێشکەوتنە ئەوە ئەخوازێ کە بزوتنەوەی کرێکاری خەتی جیاکەرەوە خۆی بکێشی لەنیوان خۆی و ئەو بەشەش لە چەپ کە نامۆیە بە بزوتنەوەی ئەنتەرناسیۆنالیستی کرێکاران و یەکێتی خەباتیان لەسەر ئاستی عیراق و ناوچەکە و نایەوێت ئەم یەکێتییە ئینتەرناسیۆنالیستییە بەرجەستە ببێتەوە.

ئەوە ڕەوتی مارکسیستی و پرۆلیتاریای سۆشیالیستە کە ئەتوانی وەڵامدەرەوەی ئەم مەسەلە گرنگەی خەباتی چینایەتی ئەمڕۆی بزوتنەوەی کرێکاری بێت و ئاڵای سەربەخۆیی چینی کرێکاری سەرتاسەری عیراق بەرز ڕابگرێ و خەباتی پێگیرانە بکات بۆ فەراهەمهێنانی بزووتنەوەیەکی کرێکاری و کۆمۆنیستی بەهێز لەسەر ئاستی ناوچەکە.

ڕەوت: هاوڕێ موئەیەد، هەر لەم پەیوەندەدا و بەبۆنەی نزیکبونەوەی (٨)ی مارس، لەنێو ناڕەزاییەتییەکاندا، بەشیوەیەکی گشتی بوونی کۆمەڵایەتی ژنان، سیمایەکی تری بە ناسنامەی جوڵانەوەکە بەخشیوە، تۆ هاوبەشیمان دەکەی لەو بۆچوونەدا؟

موئەیەد ئەحمەد: بەڵێ ئەو سیما کۆمەڵایەتییەی ژنان لەناو ناڕەزاییەتیاکاندا هەیە و سەرنج ڕاکێش و گرنگە. دەوری چالاکی ژنان لەناو ئەم بزوتنەوەیەدا بەشێکی ئۆرگانیک و لێکهەڵپێکراوی خەباتی مامۆستایان و فەرمانبەران و کرێکارانە و دیاردەیەکی سروشتی بزوتنەوەیەکی چینایەتی وەهایە. هەروەها ڕۆڵی ژنانی فەرمانبەر و کریکار لە بزووتنەوەی هەموارکردنەوەی پلەبەندی مووچەش لەسەر ئاستی عیراق دیار و بەرچاوە.

گەر بەراوردی دەور و نەخشی ژنان لە هەڵچوون و ڕاپەڕینەکاندا بکەین لەگەڵ ئەم بزووتنەوە کریکاریانەدا ئەبێنن کە هەبوونی سیمای کۆمەڵایەتی ژنی کرێکار دیاردەیەکی بەرجەستەیە لەچاو ڕاپەڕینەکانی وەک (ڕاپەڕینی ٢٠١٩)ی پاریزگاکانی خوار و ناوەڕاستی عێراق و هەڵچوونەکانی لاوانی هەرێم کە زیاتر دەوری گەنجانی کوڕی تیدا بەدی ئەکرا.

ئەوەی کە چەند ئەم بزوتنەوەیەی موچەخۆران بزوتنەوەیەکی ڕزگاریخوازانی بەهێزی ژنان دەهێنیتە ئاراوە پەیوەستە لەلایەک، بەچوونە پێشەوەی بزووتنەوەکە خۆی، چونکە هەر پێشکەوتنێک لەسەر بنەمای چینایەتی سەربەخۆی مامۆستایان و کرێکاران و فەرمانبەران زەمینەی ماددی ئەڕەخسێنی بۆ پەرەسەندنی بزوتنەوەی ئازادیخوازانەی ژنان، و لەلایەکی ترەوە و بە پێی سەرکی، پەیوەستە بە ڕۆڵ و خەباتی

ژنانی ئازادیخواز وسۆشیالیستی مامۆستا و فەرمانبەر و کرێکار کە ئاسۆی ڕزگاریخوازانە و یەکسانیخوازانەی ژنانیان بەرز ڕاگرتبێت لەناو ئەم بزوتنەوەیەدا و لە ئاستی کۆمەڵگەدا.
بەشداری بەرچاوی ژنانی مامۆستا و فەرمانبەر و کریکار لە بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکانی ئەم دەورەیەی هەرێم بە سروشتی کاریگەری هەیە لەسەر پرسی ژنان، چونکە بیر و هۆشی ڕادیکاڵانە و شێلگیری ژنان لە سەر مافەکان و داوکاریە پیشەییەکانیان زەمینەیەکی ماددی ئەڕەخسێنی کە ڕۆلێ کاریگەرش ببینن لەسەر پرسی ئازادی و یەکسانی ژن لەناو ئەم بزوتنەوەیدا و لە چوونە پێشەوەشیدا لەسەر ئاستی کۆمەڵگە.
ڕۆوت: چ بەتراکت و لافیتەکان و بەیاننامەی ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنستی یەوە بە (٨)ی مارس، مەنهەجەکی سیاسی بەرجەستەکراوەتەوە ڕووی لە دیاردەیەکی نوێیە لە بزوتنەوەی ژناندا، کە ژمارەیەکی زۆری کچان دەنە نەو ڕیزەکانی چینی کرێکاری عێراقەوە، لە کارگە و فرۆشگا و دامەزراوە خزمەتگوزارییەکان، ئایا بەمانای لێکهەڵپەکانی ئەم دوو بزووتنەوەیە دەت؟ بزووتنەوەی ژنان و بزووتنەوەی کرێکاری؟
موئەیەد ئەحمەد: بزووتنەوەی کرێکاری و بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی ژنان پەیوەندیکی چینایەتی توندوتۆل گرەیانئەداتەوە بەیەکتر، و لەڕووی میژوویەوە بزوتنەوەی ژنانی کرێکاری مارکسیست دەوری کاریگەریان هەبووە لەناو بزوتنەوەی سۆشیالیستیدا بە ئەوەی ئەمەی دووهەم خۆی کامە تر بکات و پرسی ئازای و یەکسانی ژن هەرچی زیاتر بەشێک بەت لە ئەجیندا و بەرنامە و پڕاتیکی. خەبات بۆ ڕزگاری ژنان لە هەر کەت بەندیک پەیوەندیکی توندوتۆلی هەیە بە ڕزگاربوون لە کوت و بەندی سیستمی چینایەتی سەرمایەداری کە بناغەی هەر هەڵاواردن و نایەکسانییەکە.
باری کۆیلەئاسای ژنان لە عیراق لە ژیر سایەی ڕژێمی ئیسلامی و قەومیدا و بەهێزکردنی دەور و نەخشی دامەزراوە دینی و عەشیرییەکان کە دژی ژنانن و گۆشەدان بە بەها و ترادسیۆنە پیاوسالارییەکان، پرسی ژنانی کردەتە مەسەلەیەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی هەمەگیر و گرنگ لەعێراقدا. بەم پێیەش باسکردن لە وەڕیخستنی بزوتنەوەیەکی سۆشیالیستی ڕزگاریبەخشی بەهێز بەبێ پەرەدان بە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی ژنان و ڕیکهەڵپەکرانی بەم بزووتنەوە سۆشیالیستیەوە، باسکی نادروستە. ڕزگاری ژنان و خەبات بۆی لە سەنتەری ئەجیندە و پراتیکی ڕەوتی مارکسیستی و پرۆلیتاریای سۆشیالیستدایە.
ئەمڕۆ لە بەرامبەر ئەم دەخە کارساتبارەی ژنان لە کۆمەڵگەدا، و لەهەناوی گۆڕانکاریەکاندا کە لە ئاکامی بەهێزبوونی پێگەی

کۆمەڵا یەتی کچان و □□یان لە بەرهەمهینانی کۆمەڵا یەتیدا هاتۆتە ئاراوە، زەمینەی سەرهەڵدانی بزوتنەو□ یەکی ئازدیخوازانەی بەهێزی ژنان زیاتر گەشەی کردووە.

لە مێژە ژنانی کرێکار و کچانی گەنجی کڕیکار و بێکارکراو و دەرچووانی زانکۆکان و پەیمانگاکان و کچانی قوتابی، بونەتە ئەو هێزە کۆمەڵا یەتیەی کە ئەتوانری بڕبڕەپشتی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی ژنان پێکبهێنن لە عێراقدا، وە ئەم بزووتنەوەیە لە زەمینەیەکی کۆمەڵا یەتی بەهێز بەهرمەندە.

ئەوەندەی پەیوەندی بە بزووتنەوە ناڕەزایتییە کۆمەڵا یەتییەکان و بزووتنەوەی کرێکاریەوە هەبێت، ڕۆڵی ژنان لە نێویاندا بەرجەست□ یە و ئەمش دیاردەیەکی گرنگی کۆمەڵگە و دینامیزمی ژیانی کۆمەڵا یەتی و سیاسی و فەرهەنگییەتی.

مەسەلی گرنگ ئەوەیە کە تیوری و جیهانبێنی ئازادیخوازانە و یەکسانیخوازانی مارکسی بە دوای بەدستهێنانی تیۆری و سیاستی دروست بێت لە بەرامبەر کۆی ئەم دیاردانەی کە بە شیوەیەکی هاوکات سەریانهەڵداوە لە ڕەوندی خەباتی چینایەتی و کۆمەڵا یەتی کۆمەڵگەی عیراقدا، و هەروەها لە خەباتدا بێت تا بە شیوەیکی سیسماتیک بتوانی ئاسۆ و ئەجیندی کار بۆ بەرەوپێشبردنیان فەراهەم بهن□.

بزوتنەوەی ئازادیخوازانەی کۆمۆنیستی چینی کرێکار لە دنیای هاوچەرخدا و بزوتنەوەی ڕزگاریخوازانی ژنانی کرێکار و ب□ه□زارکراو لە خەباتیکی ڵیکهەڵپێکراودان و یەک بزوتنەوە پیکئەهێنن. مەسەلەی گرنگ ئەوەیە کە ئەم بزووتنەوەیە بتوانی هێزی بزوێنەری شکڵگیری بزووتنەوەیەکی فراوان و بەرینی ڕزگاریخوازانە و یەکسانیخوزانەی ژنان بێت لەسەر ئاستی سەرجەم کۆمەڵگە. بەبێ بزوتنەوەیەکی کۆمەڵا یەتی شۆڕشگێڕانە و ڕزگاریخوازانەی بەهێزی ژنان لە ئاستی کۆمەڵگەدا، بزووتنەوەی کۆمۆنیستی تەح□قعی خۆی ناکات وەک بزوتنەوەی ئازادیبەخشی سەرجەم کۆمەڵگە، و ئەرکەکانی فەراهەمهێنانی ئاڵوگۆری شۆڕشگیرانی کۆمۆنیستی کۆمەڵگەش سەختر و کێشەدارتر ئەبێت.

٣ مارسی ٢٠٢٤

بەرنامەیەک، بۆ دانانی پرۆگرامێک بۆ دایەنگە.. ئەرسەلان حەسەن

پرۆژەیەک بۆ داهاتوو

بێگومان بیرکردنەوە لە بەرنامەیەک بۆ دانانی پرۆگرامێک بۆ دایەنگە و پەروەردەکردنی منداڵان لەسەر هەمان بنەما و پرۆگرامەکەش لە ڕێگای چیرۆکی منداڵانەوە، لەو ڕووەوە بەها و گرنگی خۆی هەیە و دەهێنێت ستایش بکرێت و شایانی دەستخۆشی و بەرزنرخاندنە، کە چیرۆک کاریگەری لەسەر منداڵ هەیە و ڕاستەوخۆ کاری تێدەکات و بیرکردنەوە لە بەرنامە و پڕۆژەیەکی لەوجۆرە بەهەنگاوێکی باش لەم بوارەدا لەقەڵەم دەدرێت و مەرجیش نییە هەنگاوێکی وا هەستیار سەرەتا بێ سەرنج و تێبینی بێت، بەڵام دەکرێت بناغەیەکی باش و پتەو و قایم بێت بۆ داهاتوویەکی باشتر.

بیرۆکەی بەرنامەی دانانی پرۆگرام لەڕێگای چیرۆکەوە بیرۆکەی مامۆستا (دیمەن حەمە عەلی سەعید)ەو پێماندەڵێت: (ئەم چیرۆکانە دەخەینە بەردەست مامۆستایانی دایەنگە بەو هیوایەی ببێتە بەرچاو ڕوونی و سەرەتایەک بۆ دانانی پرۆگرامی تایبەت بەدایەنگە)، خۆ ئەگەر بشخرێتە بەردەم شارەزایانی پەروەردە بە گشتی و بواری نووسین بۆ منداڵان، بێگومان بەرچاو ڕوونییەکە زیاتر و سەرەتاکەشی باشتر دەبێت.

بایەخی پرۆژەکە

گرینگی بیرکردنەوە لەوجۆرە بیرۆکە و بە تایبەت لەوە گرنگتر هەڵبژاردنی هەر سێ نووسەری چیرۆکەکان: (ئەمین محەمەد، پەیام ئیبراهیم، عەلی حەمەڕەشید)، کە هەر سێکیان خاوەن ئەزموونێکی زۆرن لەبواری نووسین بۆ منداڵان و جێ پەنجەیان لەو بوارەدا دیارە، بایەخی پرۆژەکەی زیاتر کردووە و سپۆنسەرکردنی ئەم پرۆژەیە لە لایەن خاتوو (تابان محەمەد مەحموود) لە (پرۆژەی پەروەردەیی

خو نی منداان) گرینگی خی هی و ئمش خمخری و بخمو بوونی همو بشدارانی ئم پرژی دردخات و جارکی دیک سلماندنی ئو باوی ک کارکردن ب گروپ چند گرنگ و ئاکامکشی چند باش و سرکوتووتر.

چیرکان

ئم کتب شش چیرکی لدووتوی برگکی ئاووای پنجا لاپ لخگرتوو و ل کتاییدا باسی شوازی خوندنوی چیرک ب منداان کراو. گرچی هر نووسر و چیرککی بدوای یکدا باونکراوتو، بم هیچ لبایخی کتبک و چیرککانی کم نکردووتو.

چیرککانی پیام ئیبراهیم

پیام ئیبراهیم، لچیرکی یکمدا باس ل میهرمبانی و خشویستی و دفراوانی دکات و داپیر و باپیر و گوند بنموون دهنتو و خشویستی داپیر و باپیر ب نوکانیان و دسزیان ب هاندانیان تا نیشتمانکیان خشبوت و پارزگاری ل بکن.
نووسر ل چیرکی دووممدا باسی پاکوخاونی دکات و نینک نکردن ب نموون دهنتو چن ئگر نینک درژ بت و پاکوخاون انگیرت و بچند جارک نکرت، میکرب و پیسی دچت ژریو و مرڤ تووشی نخشی دکات و ی چوون دانگ و یاریکردنی لگ هاوکانی ل دگرت و ل هموو خشیکانی لگ هاوکانی ببشی دکات.
ون ل هر دوو چیرککدا

وێنەی هەر دوو چیرۆکەکە زۆر بەجوانی کێشراون. ناشبێت لەبیرمان بچێت کە وێنە یارمەتیدەرە بۆ تێگەیشتن لە چیرۆکەکە و زۆر جار منداڵ کە بە هۆی ئاڵۆزیی لە چیرۆکەکە نەگات، لەڕێگای وێنەکانەوە تێی دەگات.

چیرۆکەکانی ئەمین محەمەد

ئەمین محەمەد لەچیرۆکی یەکەمدا دەیەوێت لەڕێگای دارهەنار و هەنار و هێلانە و چۆلەکەپاسارییەوە منداڵان فێری ژماردن بکات و توانیوویەتی زۆر بە شێوەیەکی سادە و سەرنجڕاکێش و جوان فێریان بکات.

نووسەر لەچیرۆکی دووەمدا باسی وەرزەکان و تایبەتمەندییەکانیان دەکات و پێماندەڵێت هەر وەرزە تایبەتمەندی خۆی هەیە و هەر بەو تایبەتمەندییەش دەناسرێنەوە و پێویستە ئێمە زانیاری ئەو تایبەتمەندییانەمان هەبێت بۆ ئەوەی بتوانین خۆمان لەگەڵ هەموو وەرزەکان بگونجێنین و لەگەڵیان ڕابێین.

وێنە لە هەر دوو چیرۆکەکەدا

وێنەکانی هەر دوو چیرۆکەکە زۆر بەجوانی و کوردەوارییانە کێشراون و دەتوانن زۆر بەئاسانی و سادە سەرنجی منداڵ بۆ خۆیان ڕابکێشن و وا لە منداڵ بکەن خۆیان لەوێنەکەدا ببیننەوە. هەر چەند کۆتایی چیرۆکی دووەم پێویستبوو وێنەی لەگەڵدابووایە، بەڵام وێنەکەیان بۆ نەکێشاوە لە کاتێکدا شوێن بۆ وێنەکەش هەیە؟!

چیرۆکەکانی عەلی حەمەڕەشید

لەبەرئەوەی چیرۆکەکانی نووسەر (عەلی حەمەڕەشید) زنجیرەیی و تەواوکەری یەکترن، بەڕای من باشتر بوو بەدوای یەکدا بوونایە. هەر دوو چیرۆکەکە باسی پاکوخاوێنی دەکەن بەدوو شێوازی جیاواز، وەک شووشتنەوەی میوە پێش خواردن و دەست شووشتن پێش نانخواردن. هەروەها نیشانماندەدا کە هەمیشە خۆشەویستی و پەیوەندییەکی پاک و بەگەر لە نێوان منداڵان و باڵندە و گیانداراندا هەبووە و بەردەوامە و هەر دوولا خەمخۆر و دڵسۆزی یەکترین.

وێنە لە هەر دوو چیرۆکەکەدا

ئەم دوو چیرۆکەش کۆمەڵێک وێنەی جوان و سەرنجڕاکێشیان بۆ کێشراوە، بەڵام کۆتایی هەر دوو چیرۆکەکە پێویستیان بەوێنەی ترە و لە کاتێکدا شوێنیش بۆ وێنەکان هەیە، کەچی وێنەیان بۆ نەکێشراوە؟!

ئەنجام

ئەم پرۆژەیە کاری بەکۆمەڵە و بەرهەمی کۆمەڵێک کارەکتەرە و گومانی

تێدا نییە ک□م□□ک بیرۆکە و بۆچوونی جیاواز سەرەنجام، ئەنجام و ئاکامێکی باشی دەبێت کە کاری بەکۆمەڵ لەئێستادا کارێکی باش و پەسندە.

هەر شەش چیرۆکەکە بەزمانێکی سادە و بێ گرێوگۆڵ نووسراون و منداڵ بەئاسانی لەپەیامەکەیان دەگات و وەک لەوتەی کتێبەکەدا هاتووە، پرۆژەیەکە بۆ دانانی پرۆگرامی دایەنگە لەداهاتوودا و گومانیش لەوەدا نییە دایەنگە دانانی بەردی بناغەی نەوەی ئایندەیە، ئەگەر ئەو بناغەیە پتەو نەبێت، هەر دیوارێکی لەسەر هەڵبچنیت دادەڕمێت.

چۆن دەستپێکی بەرنامەکە بۆ دانانی پرۆگرامەکە دەستپێک و هەنگاوێکی باشە و پێویستە هەنگاوی نەرمی بۆ بنرێت و پەلەی لێ نەکرێت تا هەموو شارەزایانی بواری پەروەردەی منداڵ و دایەنگە و لەگەڵیشیاندا نووسەرانی بواری منداڵان سەرنج و تێبینییەکانیان لەم بوارەدا دەخەنەڕوو.

کۆتایی

لە کۆتاییدا، لەگەڵ دەستخۆشی و بەرزنرخاندنی پرۆژەکە، ئەم کتێبە هونەرمەند (نەجات عەبدو□□ا) وێنەکانی کێشاون و کۆمپیوتەری(قاری) دیزاینی بەرگەکە و کۆمپیوتەری (بانوو) دیزاینی ناوەوەی کردووە و ل□ بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (١٢٠٩) ساڵی ٢٠٢٤ی پێدراوە.

ئەسغەر کەریمی بۆ مەسیحی عەلی نەژاد.. و. کاوە عومەر

ئەسغەر کەریمی بۆ مەسیحی عەلی نەژادخاتوو عەلی نەژاد سیاسەت کەمێک لەم قسانە قووڵترە

لە چاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ ئێران ئینتەرناشناڵ باست لە هاوپەیمانی شەش کەسی جۆرج تاون کرد و لە تاوتوێکردنی هۆکاری شکستەکەیدا تەنها باست لە هەڵسوکەوتی ڕەزا پەهلەوی کرد و سەبارەت بە ئەو هێڵ و سیاسەتەکە بەسەر بڵاوکراوە شەش کەسیەکەدا زاڵ بوو نقەت لێوە نەهات ، کە لە خاڵی پێچەوانەی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی وەستا بوو.

وەک بێژی شۆڕش پێویستی بە سیاسەت نەبێت. وەک بێژی هەر کە چەند کەسێک پێکەوە دادەنیشن، ئیتر ببنە پێشەنگی شۆڕش و خەڵک بێ گوێدانە هێڵ و بەرنامە و پاشخانی خۆیان، هانیان دەدەن و ئەیان خەنە سەر دەستیان ونبەرزیان دەکەنەوە. تۆ چالاکوانێکی سیاسییت و چاوەڕوان دەکرێت گرنگی هێڵ و ئاراستەی سیاسی لە شۆڕشێکدا بزانیت. بۆ باسی بڵاوکراوەی شۆڕش کەسی ناکەیت؟ ئایا ڕەخنەت نییە یان ڕەخنەت هەیە بەڵام بێدەنگیت چونکە ڕەخنەگرتن لە بڵاوکراوە خۆشت وەک یەکێک لە پایەسەرەکییەکانی ئەم هاوپەیمانییە تۆوە دەگلێنێت؟ بەڵام تا ئەو جێگەیەی کە بە کارەکتەرەکانی هاوپەیمانییەتییەکەوە پەیوەستە دەبێتەوە، ئایا دەتزانی و دەزانی کە بە شۆڕش ناچنە لای شازادەکان، بەڵکو دەچن بۆ لای شۆڕشگێڕەکان ؟ ئایا دەتزانی و دەزانی بە درێژایی مێژوو شۆڕشەکان هەمیشە دژی پاشا و شازادەکان بووە نەک لەگەڵیان؟ ئەمە بڵاوکراوەیەک بوو دژی شۆڕش، نەک بۆ شۆڕش.
جاڕنامەیەک کە لە خواستەشاهانەکانیدا بە “گواستنەوە” لە کۆماری ئیسلامییەوە نوسراوە. لەم بڵاوکراوەدا تەنانەت باس لە وشەی شۆڕش و ڕووخاندن نەکراوە. لە جیاتی شۆڕش و ڕووخاندن، باس لە گواستنەوە و گۆڕینی ڕژێم (واتە هەمان ڕژێم چەنج) دەکرێت. بەگەی ئەم جاڕنامەیە، ئەدەبیاتەکەی، تۆنەکەی، داواکارییەکانی و هەموو شتێکی، هەزاران کیلۆمەتر لە شۆڕش و ناڕەزایەتی و مانگرتن و هاوپشتی شکۆمەندی خەڵکەوە دوورە. دیپلۆماسی لە جیاتی شۆڕش، ڕێککەوتنە نێودەوڵەتییەکان لە جیاتی داخوازییە ئاشکراکانی خەڵک شۆڕشگێڕ و بیرۆکراسی و شارەزایان لە جیاتی هەڵسوڕاوانی شۆڕش بۆ گۆپاڵی یەکپارچەیی خاک و پابەندبوون بە پێوەرە بانکییە نێودەوڵەتییەکان و ئاسانکاری بۆ سەرمایەدارە نێودەوڵەتییەکان لە جیاتی داواکاریەخۆشگوزەرانیەکان دانراوە . بێگومان ئەوە هونەرتان کرد و لەبری گۆپاڵێکی یەکپارچەیی خاک، یەکپارچەیی زەویتان نووسی تا کاک موهتەدی بە ویژدانێکی ئاسانترەوە واژۆی لەسەر بکات. هەرچەندە ئەو لە یەکەم سەرنجی خۆیدا پاش بڵاوبوونەوەی میساقەکەشدا نووسیویەتی کە یەکپارچەیی زەووی هەمان یەکپارچەیی خاکە! ئایا ڕوون نەبوو کە ئەم میساقە لە دژی شۆڕش ڕۆژێکیش ناخایەنێت؟ بەشێک لەو شەش کەسە دەیانگوت ڕای چالاکوانانی ناوخۆی وڵات زۆر گرنگە، بەڵام جاڕنامەکەیان دژی چالاکوانانی ناوخۆ و جاڕنامەی بیست ڕێکخراو و جاڕنامەی داخوازییە پێشەنگەکانی ژنان بوو. لەدژی پلاتفۆڕمەکان و داخوازییەکانی هەموو ڕێکخراوەکانی ناوخۆی وڵات بوو. بەخواستی لاڵ و زوانگیراو لە جێی خواستە ڕوونەکانی خەڵک. تەنها شتێک کە زمانگیرانی تێدا نەبوو ڕوون، پاراستنی سوپای پاسداران و تێکەڵبوونی بە سوپا بوو. ڕەزا پەهلەوی

چەندین جار باسی پێویستی پاراستنی سوپای پاسداران و بەسیجی بۆ بەڕێوەبردنی وڵات لە دوای کۆماری ئیسلامی کردبوو، لەم جاڕنامەیەدا ئەم ئاراستە دژە جەماوەری و دژە شۆڕشگێڕییە،سوپای لەکاغەزی ڕەنگاو ڕەنگ پێچاند بوو، بەجۆرێک کە لەگەڵ سوپادا پێکەوە ، لەبەردەم ئەو خەڵکەی کە لە سەرتاسەری وڵات هاواریان دەکرد بەسیجی، سوپای دوژمنی ئێمە ئێوەن یان داعشی ئێمە ئێوەن "یەکپارچەیی زەویی" بپارێزن. باسی مافی مرۆڤی ئاوەهایتان لە جاڕنامەکەداکرد بوو بۆ ئەوەی خۆتان گیرۆدەی داواکارییـە تایبەتەکانی خەڵک نەکەن و ڕاشکاوانە قسە نەکەن؟ ئێوە لە سەر ئازادیی بێ کۆت و مەرجی ڕادەربڕین و ناڕەزایەتی و ڕێکخستن و حزبایەتی و مانگرتن کە داواکارییـەکی سەرەکی خەڵکە، هیچتان نەگوت. ئێوە هیچتان نەگوت سەبارەت بە ئازادی ڕەخنەگرتن لە ئایین و هەڵوەشاندنەوەی ئایینی فەرمی کە بابەتێکی تری سەرەکی و گرنگە. ئێوە باسی ئیدارەی شورایی و حکومەتی پشت بەستوو بە بەشداری ڕاستەو خۆی خەڵکتان لە چارەنوسیاندا نەکرد . کۆمەکتان لە مافی مرۆڤ وەرگرت بۆ ئەوەی گیرۆدەی ئەم داواکاریانە نەبن!هەر یەک تۆزی مابوو کە بڕگەیەک بۆ زیندووکردنەوەی ساواک تەرخان بکەن کە ئاواتی بنەماڵەی پەهلەوی و کۆنە ساواکیەکانە. جاڕنامەی شەش کەسی بە مەبەستی خاوکردنەوە و لادان و بەلاێدابردنی شۆڕش و پێشگرتن لە گۆڕانکارییە بنەڕەتییەکان و پاراستنی بنەمای نایەکسانییەکان و بێگومان لایەنی تەواوکەری سیستەمێکی لەم شێوەیە پاراستنی هێزە سەرکوتکەرەکان و پاراستنی یەکپارچەیی سپای پاسدارانە ، بەسیج و سوپا، کە ئێوە بە ڕوونی لە جاڕنامەکەدا ئاماژەتان پێکردووە. ئایا بەڕاستی ڕەخنەیەکتلەمانە نیە؟ ئایا ئەمانە گرنگ نین؟ دیسان ئەگەر بتەوێت هاوپەیمانی دروست بکەیت، تەنها دەچیتە لای کەسانی وەک ڕەزا پەهلەوی بەبێ ئەوەی گرنگی بە ناوەڕۆکی سیاسەتەکە بدەیت؟ بەدوای لۆمپ□نـ□کی وەک شاهین نەجەفی دەگەڕێیت؟ ئاخر ئەمانە چ پەیوەندییەکیان بە شۆڕشەوە هەیە؟ باوەڕ بکەن سیاسەت کەمێک لەم قسانە قووڵترە. باوەڕ بکەن کاتێک شۆڕشێک ڕووئەدات هەندێک کەس دێنە گۆڕەپانەکە بۆ ڕێگریکردن لە شۆڕش بەناوی شۆڕشەوە، بەڵام دژی ئەو شۆڕشە. ساڵی ١٣٥٧ کەسانی وەک خومەینی بە ناوی شۆڕشەوە هاتبوون، بەڵام لەدژی شۆڕشگێڕە پڕحەماسەکان و دژی هەموو داواکاری و ئامانج و خواستەکانی خەڵک وەستانەوە و خوێنیان کردوو و شۆڕشیان تێکشکاند. ناتەوێت لێی ف□□ر ببن؟ ئایا ناتانەوێت وانەیەکی جددی لە هاوپەیمانییە تیەکەتان وەربگرن؟ با خاڵێک سەبارەت بە یەکپارچەیی خاک زیاد بکەم. لەم چاوپێکەوتنەدا لەدژی ئەو کەسانە قسەت کرد کە خەڵکی کوردستان و بەلوچستان بە جوداخواز ناودەبەن، واتە

سایبەرەکانی ڕژیم و سایبەری پاشایەتیخوازەکان. زۆر باشە. بەڵام بەڕاستی نازانی یەکپارچەیی خاک یان ناوێکی شکۆمەندتر! ئەو “یەکپارچەیی سەر زەمینەی”کە لە جاڕنامەکەتدا خۆراکی تەواو دەداتە بە ناو نیتکە لێدانی جوداخوازی بەرامبەر کورد و بەلوچ؟ ئەو ناونیتکە لێدانە کە سایبەرەکانی ڕژێم و شازادە و خاوەنشکۆکان! دەدەنەپاڵ ئەو خەڵکە هەتا بە ڕادەی پێویست دووبەرەکی دروست بکەن؟ جگە لەوەش، ئایا جوداخوازی لە کوردستاندا ڕەوتێکی بەرچاوە کە پێویستە گەپاڵی یەکپارچەیی خاکی بەرامبەر بەرز بکرێتەوە؟ ئەگەر خەڵکی کوردستان جاڕنامەکەی ئێوە، بە جددی وەریگرتایە و پێیان وابوایە دەبێتە سیاسەتی حکومەتی داهاتوو، نەدەبوو بەڵێن و بیرێک لە بارودۆخی خۆیان بکەنەوە، چونکە بە ڕوونی بۆنی زوڵم و چەوساندنەوەیان تێدا دەبینی؟ ئێستا با گریمانە بکەین کە خەڵکی کوردستان دەیانەوێت جیاببنەوە، بە پێی ئەوەی جاڕنامەکەتان بەڵێنی پێدابوو یان باشتر بڵێین هەڕەشەی لێکرابوو، پێویستە سوپای پاسداران بنێردرێت بۆ کوشتنیان؟ یا وا دابنێین تای جوداخوازی لە کوردستان گەرم بوو و بە نمونە ڕیفراندۆمێک بە سەرپەرشتی دەسەڵاتێکی نێودەوڵەتی ئەنجامدرا و ٧٠٪ خەڵکی کوردستان بە ڕاست یان بە هەڵە گەیشتنە ئەو بڕوایەی کە دەبێ لە جیاتی تۆپ و تانک و زیندان و ئەشکەنجە و لەسێدارەدان لە ئێران جیاببنەوە.؟ باوەڕ بکە ئەوانەی یەکپارچەیی خاکیان دەوێت جوداخوازترین کەسن چونکە ئەمە ئەو دروشمەیە کە خەڵک دەترسێنێت و باروتی جوداخوازانە دەداتە بەشێک لە ناسیۆنالیستەکانی کورد؟ چاوپۆشیکردن لە داواکارییەکانی خۆشگوزەرانی و ئازادییە سیاسییەکان و جیاکردنەوەی ئایین لە دام ودەزگاکانی حکومەتە کە خەڵک ڕەشبین دەکات لە حکومەتی ناوەند و تۆوی جیابوونەوە دەچێنێت؟ کاردانەوەی توندی خەڵکی کوردستان بەرامبەر بە جاڕنامەکەتان و بەرامبەر بە سایبەرە پاشایەتییەکان دەبوو پەیامێکت پێبدات کە بە ساتێک بیر لە جاڕنامەکەتان بکەیتەوە. یەکێتی لەلایەن جاڕنامەیەکەوە یان کە کەسانێک یان حزبێکی وەک حزبی کۆمەنیستی کرێکاریەوە دروست دەبێت، کە هەر ئێستا لەبری گەپاڵ، داواکارییە حەقەکانی خەڵک قبوڵ دەکات، لەوانەش مافی خوێندن بە زمانە ناوخۆییەکان و… مافی جیابوونەوە. ئەوکات کەس نایەوێت جیاببێتەوە. ئەو بەرنامە و جاڕنامەیەی کە بە ڕوونی خۆشگوزەرانی و ئازادی و مافی تەواو و یەکسانی هاووڵاتیبوون و بڕینی دەستی ئایین لە حکومەت و پەروەردە و هەڵوەشاندنەوەی ئایینی فەرمی و دادگاییکردنی سەرکردەکان و ئەوانەی دەستیان بە لەدزی و تاوانەکانی حکومەتدا هەیە، کە بە ئاشکرا ڕادەگەیەنێت بنەما و زەمینەی هەر جۆرە جیابوونەوەیەک لەناو دەبات. خاتوو عەلی نەژاد،

باوەڕ بکەن کە یەکێتیی لە دەیەی شەستەکدا، لە دەوری داخوازی ڕوون و ڕادیکاڵە، لە دەوری خۆشگوزەرانی و داواکارییە سەرەتاییە سیاسییەکانی خەڵک پێکدەهات، نەک لە دەوری پاراستنی سوپا و بێدەنگی بەرامبەر ئایین و ئایینی فەرمی و داخوازییەکانی تری خەڵک، نەک لە دەوری هاوپەیمانی لەگەڵ شازادە.و ئەو شاخوازی کە دروشمەکەیان دژی چەپ و موجاهید و کە هەڵسوکەوتیان شەعبان بە مەخی و لەمپنیزمی تەواوە. جاڕنامەی شەش کەسی جاڕنامەیەک بوو بە دوبەرەکی و دژایەتی شەش نەک بە یەکێتیی. و هەربەهەیشەوە بووە کە هاوپەیمانی لەدەوریدا بە خێرایی لەیەکتر ترازاو لەبەریەک هەڵوەشایەوە. خۆزگە وانەیەکت لێ وەرگرتایە.

ئەسغەر کەریمی وەرگێڕانی کاوە عومەر ٢٥ی شوباتی ٢٠٢٤

بارزانی لە واشنتۆن.. عوسمانی حاجی مارف

سەردانەکەی مەسرور بارزانی، بۆ ئەمەریکا بە پشتبەستن بە بانگهێشتنامەیەکی فەرمیە، کە لە ئیدارەی جۆ بایدن وەریگرتبوو، پەیامێکی ڕوون و ئاشکرای ئەمەریکایە سەبارەت بە نوێکردنەوەی بەرژەوەندییەکانی واشنتۆن لە ناوچەکەدا، بەتایبەتی لە پەیوەندییەکانی واشنتۆن لەگەڵ بەغدا، ئاماژەی پاراستنی بەرژەوەندییەکانی ئەمەریکایە بە ناوچەکە، هەروەها مامەڵەی ئیدارەی بایدنە دەربارەی فشارەکانی ئێران و هاوپەیمانەکانی لەسەر هەرێم، بەڵام بایدن بە خۆی چاوپێکەوتنی لەگەڵ مەسروردا نەکرد.
ئیدارەی بایدن هەوڵدەدات ناوچەکە بکاتە ناوەندێکی سەرەکی کەمکردن بە نفوزی زیاتری ئەمریکا لە عێراقدا، بە تایبەتی کە حکومەتی عێراق و هێزە میلیشیاکانی سەر بە ئێران، لە ئێستادا کاردەکەن بۆ کۆتایهێنان بەبوونی هێزەکانی ئەمریکا لە عێراقدا. سەردانەکە لە ژێرڕۆشنایی ئەو مشتومڕە بەردەوامەشدایە، لەسەر کاریگەری لایەنە شیعەکانی نزیک بە ئێران، کە شوێنەکانی هێزەکانی ئەمەریکایان لە سوریا و عێراق کردۆتە ئامانجی هێرشەکانیان.
ئەمەریکا سزای بەسەر زۆرێک لە بانکەکانی عێراقدا سەپاندوە،

لەهەمانکاتدا بەسەر کۆمپانیایەکی فڕۆکەوانی لەلایەن بازرگانێکی عێراقییەوە بەڕێوەدەبرێت کە تۆمەتبارە بە نزیکبوونەوە لە میلیشیاکان و پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری بە سوپای پاسدارانی ئێران.
بەردەوامی حکومەتی سودانی، کە "پەیوەندییەکی نزیکی بە پارت و لایەنە شیعەکانی نزیک لە ئێرانەوە هەیە"، لە پرۆسەی دوورخستنەوەی هێزەکانی ئەمەریکایە لە عێراق، بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە ڕۆیشتنی ئەم هێزانە نوێنەرایەتی کەمبوونەوەی کاریگەری ئەمەریکا دەکەن لە عێراقدا بو پاکردنەوەی زیاتری مەیدانەکە بە ئێران.
هێزە میلیشیا شیعەکان بەئاشکرا دژایەتی دوورخستنەوەی هێزەکانی ئەمەریکا لە عێراق دەکەن، تا هاوسەنگی زیاتر بە قازانجی ئێران و هاوپەیمانەکانی بێت. هەر بۆیە ئەمەریکا هەوڵی زیاتر ئەدات تا لە هەرێمی کوردستان، گۆڕەپانێکی گونجاو بۆ پاراستنی نفوزی خۆی لە عێراقدا جێگیر بکات.
لە چەندساڵی ڕابردوودا بەدەورو دەخالەتی کۆماری ئیسلامی ئێران ناوچەکە زیاتر لەژێر فشاری توندی هێزە شیعە دەسەڵاتدارەکانی عێراقدا ڕاگیراوە، بە ئامانجگرتنێک کە سوپای پاسدارانی ئێران زیاتر لە جارێک بەئاراستەکردنی مووشەکی بالیستی تێوەگلاون، لەلایەکی ترەوە لەڕێگەی بڕیارەکانی دادگای باڵای فیدراڵییەوە ڕاستەوخۆ حکومەتی عێراق بڕیارەکانی بە ئاراستەی کەمکردنەوەی دەسەڵاتی حکومەتی هەرێم هەنگاوی ناوە.
ئەم فشارانە ناسەقامگیری زیاتری خستۆتە بەردەم ئایندەی قەوارەی هەرێم، کە لەمبارەیەوە ئەمەریکا هەڵوێستێکی جدی نییەو ناڕۆشنە چۆن مامەڵەی ئەو دۆخە دەکات، لەهەمانکاتدا کاردانەوەیەکی جدی لەوبارەیەوە نیشان نادات، بۆیە بانگهێشتی واشنتۆن بۆ بارزانی ئاماژەی ئەوەیە ڕێگەیەک بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو دۆخەدا بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکانی خۆی لە ناوچەکەدا پەیدا بکات، چونکە هەرجۆرە فەرامۆشکردنێکی دەخالەتەکانی ئەمەریکا لە ناوچەکەدا، ئاستی ململانێی نێوان ئێران و ئەمریکا، بە پاشەکشەی زیاتری دەوری ئەمەریکا دەشکێتەوە.
هەرچەندە ئامانجی سەردانەکەی مەسرور بارزانی پەنابردنە بۆ ئەمریکا لە بەرامبەر ئەوەی ڕووبەڕووی ئاستەنگی زۆر بۆتەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوانەشدا کۆبوونەوەکانی بارزانی لەگەڵ بەرپرسانی باڵای ئیدارەی بایدن لە باری عەمەلییەوە نەیتوانی ئاسۆیەکی ڕۆشن بخاتە بەردەم ئایندەی پێکهاتەی هەرێم، هەروەها هەوڵدانێک نابینرێت بۆ کەمکردنەوەی فشارەکانی بەغدا لەسەر هەرێم، کە ئێران و لایەنە شیعەکانی دەسەڵاتدار لە حکومەتی عێراقدا لە هەوڵی جێگیرکردنی ناوەندبوونەوەی حکومەتی عێراق و بچوکردنەوەی قەوارەی هەرێمدان،

لەمبارەیەشەوە ئەمەریکا هیچ هەڵوەستەکی پەرچەکرداری نیشان نەداوە.
بلینکن لە کۆمێنتێکی سەر ئەکاونتی خۆی ئاماژەی بەوەداوە کە “ئەمریکا پشتیوانی له ناوچەیەکی سەقامگیر دەکات وەک بەردی بناغەی پەیوەندیان لەگەڵ حکومەتی عێراقدا”. واتە دەبێت هەرێم خۆی لەگەڵ ناوەندا بگونجێنێت، لەلایەکی تریشەوە نابێت بەرەنگاری بڕیارەکانی دادگای فیدراڵی بێت. بۆیە لەو وتووێژانەی لەنێوان بلینکن و بارزانیدا ئەنجامدراون، سەبارەت بە پاراستنی ئاسایشی هەرێمی کوردستان و چارەسەرکردنی کێشەداراییەکان و موچەی فەرمانبەرانی هەرێم لەگەڵ حکومەتی ناوەندی و ڕێزگرتن له قەوارە دەستوورییەکەی هەرێم، پاراستنی مافی پێکهاتەکانی تیاکراوه، جگە لەوەی هەردوولا، مەسرور و بلینکن دەڵێن دەبێت ڕێز لە قەوارەی دەستوری هەرێم و سیستمی فیدراڵی بگیرێت، بەڵام باس لە ئەنجامدانی هیچ هەنگاوێکی عەمەلی لەوبارەیەوە نەکراوە، هەروەها هیچ پشتیوانییەکی جدی ئەمەریکا بە هەرێم نیشان نەدراوە، هیچ بەڵێنێکیش لەوبارەیەوە نەخراوەتە ڕوو، بەڵکو هەوڵی ئەمەریکا تەنها بۆ پێداچونەوەیە لە چۆنیەتی پاراستنی بەرژەوەندییەکان و مانەوەی هێزەکانی لە عێراق و ناوچەکەدا.
واتە بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە لە لوتکەی چڕبونەوەی فشارەکان بۆ سەر ناوچەکە، کە دۆخێکی تازە بەخۆیەوە دەبینێ و بە قۆناغێکی گرنگدا تێدەپەڕێت، بەتایبەتی بەدوای هێرشەکانی ئیسرائیل بەسەر دانیشتوانی غەززە، ئەمەریکا پێویستی بەوەیە ئاراستەیەکی گونجاو بگرێتەبەر کە چۆن دەتوانێت بەڕێوەبردنی ململانێ و کێشەکانی لە ناوچەکەدا بەسەرکاتەوە، ئەوەی پێشبینی دەکرێت، حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی لەم ئاڵوگۆڕانەدا، پێگەو جێگاو شوێنێکی وەها یان نەماوە کە ڕۆڵیان هەبێت لەنێو هاوکێشە سیاسییەکاندا، بانگهێشتکردنی بارزانی تاقیکردنەوەیە بۆئەوەی تا چەند ئەتوانێ ملکەچی ئەو ئاڵوگۆڕانە بێت و بچێتە ژێر باری قەبوڵکردنی ناوەندبونەوەی عێراقەوە، لەهەمانکاتدا سەرکێشییەک نەکات، کێشە بۆ بونی ئەمەریکا لە عێراق و ناوچەکەدا دروست بکات.
سەردانەکەی بارزانی بۆ ئەمریکا، بۆ بارزانی ئەو مانایەی لێدەبێتەوە تا چەند ئەتوانێ متمانەو پشتیوانی ئەمریکا بەلای بەرژەوەندییەکانی دەسەڵاتی بارزانی لە هەرێمدا ڕاکێشێت، کە لەمبارەیەوە بەدوای ئەوەی بڕیارەکانی دادگای باڵای فیدراڵی لەباری عەمەلییەوە خەریکە دەچێتە بواری جێبەجێکردنەوە، ئەتوانین بڵێین سەردانەکەی بارزانی بۆ ئەمریکا وەک کارێکی ڕۆتینی و بێبەرهەم بۆ هەرێم ئەژمار دەکرێت.

ئەو بەڵێنانەی کە ئیدارەی ئێستای ئەمەریکا ئەیدات، سیاسەتەکانی نائومێـــدیەکی گەورە بە زەربەی هاوپەیمانەکـــانی واشنتۆن لە ناوچەکەدا دروست دەکات، چونکە ڕۆڵی خودی ئەمەریکاش لە ناوچەکەدا کەوتەتە بەر پاشەکشەیەکی زیاتر لە بەرامبەر ململانەی ڕەقیبەکانی لە ووڵاتانی سەرمایەداری زلهێزی دنیادا، بۆیە ناتوانێ پاراستنی هاوسەنگی باڵادەستی ئەمەریکا بەسەر دنیاو ناوچەکەدا دەست پێوە بگرێت.

لەهەمانکاتدا لەسەر ئاستی دارایی ئەمەریکا ئامادە نابێت، یان پێویستی بەوە نیە کە لەم ئاڵوگۆڕانەدا بەردەوام بێت کەقورسایی خەرجی مووچەی پێشمەرگە هەڵگرێت.

ئەتوانین بڵێین قەوارەی هەرێم و دەسەڵاتی حزبەکانی کوردایەتی لە بەردەم ئایندەی ئەو پێشهات و ئاڵوگۆڕانەی بەڕێوەیە، لەسەرو بەندی فشاری سنوردارکردنی پێگەی دەسەڵاتی سیاسیدان، ناچار دەکرێن بکەونە ژێر ئاراستەی قەبوڵکردنی ناوەندبونەوەی حکومەتی عیراق و دەستگرتن بەقەوارەیەکی تەواو لاوازو شکێیەوە، ئەمەش ئەو ئاکامە دەخاتەڕوو کە یەکەم: پەنابردن بە ئەمەریکا و هەر ووڵاتیکی تر بەفریایان ناکەوێت و ناتوانن سەربەخۆیی قەوارەی هەرێم ڕاگرن و لەبەردەم پرۆسەیەکی نزمبونەوەی ئاستی دەسەڵاتەکاندا دەبن، ناچار دەکرێن لە سایەی حکومەتی عێراقدا پەناگایەک پەیدا بکەن. دووەم: نە دووبەرەکی و نە یەکگرتنی بارزانی و تاڵەبانی و هەر لایەنێکی بزوتنەوەی کوردایەتی، فرسەتی ئەوەیان نادات، بتوانن ئاڵوگۆڕێک بە بەرژەوەندی پێگەی قەوارەی حکومەتی هەرێم ببەخشن. سێیەم: لەبەردەم هەڵبژاردنەکاندا بەجۆرێک سنوردار دەبن، کە هەر جۆرە ڕێکەوتنێک لە پێش هەڵبژاردن و دوای هەڵبژاردن ناتوانێ ئاکامێکی ئەرێنی بە بەڕێوەبردن و دەسەڵاتیان بەدەست بهێنن.

رێگا.. شیعری سەلام عومەر

پەڕینەوە ئاسان نییە
بۆیە گەلێ جاران کەوتووین
هەر ئەو خلیسکانەبوو یاران
بە مردنمان دەستی گرتووین
++++++

هەرچەند دووژمن ئەوڕێیەشم
پیشان بدا کە نایگەمێ
وەلێ نیازی پەڕینەوە
نهێنیەو قەت نايدەمێ
++++++
د□ با رێیەک بدۆزینەوە
کە هێشتا پێیدا نەڕۆیشتووین
شوێنێک روبارێک خوێنی ویست
کەچی هێشتا پێی نەگەیشتووین
++++++
هەندێ کەڕەت رێگا گیرەو
یەکپارچە بۆسەو هەڵدێرە
زۆر کەڕەتیش پێشڕەوما نە
بەکەوتن و دۆڕان فێرە.

کچە گەریلای شەهیـــد.. کەنعـــان مەدحەت

گەڕایەوە
بە لەشی گول□□□□ژی ، بەر و پشت
لە خوێن چۆڕاو
گەڕایەوە وەک بیەوێ ،
بە خۆی ،
شایەتی لەسەر دوا چرکەی بدا و
چاوە تێرنەبووەکانی لە خەو ، لە یەک نێ
کەچی چشی پێ نەوترا و
وەک هیچ جارێ ، چەکەکەی ، لە دەست بەربو و
بە خۆیشی بەسەر دەما کەوت و
مرد .
وتیان: دەستی باشوری□کی هاوخوێنی
لە دواوە بوو !
دایکی گەڕایەوە و وتی

- هەر ئەو کچەم هەبوو
  کاتی مەرگم ،
  بە هێشووە فرمێسکی ، لێوم تەڕکا
  هێوڕ و ئازاد هەڵفڕم
  دایکی وتی و
  وتی .. ..